ॐ श्रीगणेशाय नमः श्रीकृस्नाय परेशाय देवकीनंदनाय च नंदगोपकुमाराय गोविंदाय न
मो नमः १ बहुलाश्व उवाच श्रुतं तव मुखाद्ब्रह्मन्मथुराखंडमद्भुतं वद मां द्वारकाखंडं श्री॰
कृस्नचरितामृतं २ विवाहाः कति कृस्नस्य कति पौत्राः रमापतेः सर्वं वद महाबुद्धे द्वारकावास
कारणं ३ श्रीनारद उवाच अस्तिप्राप्ती महिष्यौ द्वे हते कंसे महाबले जरासंधं दुःखात्ते जग्मतु
र्मैथिलेश्वर ४ तन्मुखात्कंसमरणं श्रुत्वा क्रुद्धो जरासुतः अयादवीं महीं कर्तुं उद्यतो
भून्महाबलः ५ अक्षौहिणीभिर्विंशत्या तिसृभिश्चापि संवृतः रम्यां मधुपुरीं राजन्नाययौ ब
लवान्नृपः ६ भयातुरां पुरीं वीक्ष्य तत्सेनां सिंधुनादिनीं सभार्यो भगवान्साक्षात् बलदेवमु॰
वाच ह ७ सर्वं वा स्वबलं राम हंतव्यं वै न संशयः मागधस्तु न हंतव्यो भूयः कर्ता बलोद्यमं ८
जरासंधनिमित्तेन भारं वै भूभुजां भुवि सर्वं वा हनिष्यामि करिष्यामि प्रियं सतां ९ एवं वद
ति कृस्ने वै वैकुंठाच्च रथौ शुभौ आगतौ मागतौ राजन्सर्वेषां पश्यतां वस १० समारुह्य रथौ सद्यो
रामकृस्नौ महाबलौ यादवानां बलैः सार्द्धं स्वैः स्वैरं निर्जग्मतुः पुरात् ११ यादवानां मागधानां
यपद्धिर्दिविजैर्दिविः बभूव तुमुलं युद्धमद्भुतं रोमहर्षणं १२ अक्षौहिणीभिर्दशभिः रथास्तो

ह्र

महाबलः भीमस्तस्य भरः एवं युद्धे मागधेश्वरः १३ पंचभिश्चानेहिणीभिः धार्तराष्ट्रः सुयो
धनः दुर्योधनाय दैवैः स्माईं जरासंधः सहायकृत् १४ पंचभिश्च तथा राजन् विदर्भदेशाधिपो बली
निरभिश्चमहायुद्धे वंगनाथो महाबलः १५ एवमन्येपि राजानो जरासंधवशानुगाः शाल्वेः स
हायं कुर्वंतो जरासंधस्य मैथिलाः १६ वाणांधकारे संजाते शत्रुसेनासमाकुले टंकारं शा
ङ्र्धनुषः शार्ङ्गधन्वा चकार ह १७ नभारतेन ब्रह्मांडं सप्तलोकैर्विलैः सह विचेलर्दिग्गजाश्चा
गराजन्नूर्ध्वमंडलं १८ ततैव वधिरीभूतं शत्रूणां सैन्यमंडलम् प्रतीप्यमेत्यगवत्सिद्धनस्सवाजगा
मह १९ एवं शार्ङ्गसमुत्थापुर्थितडिन्निभस्फुरत्प्रभ बाणो बैष्टार्दयामास जरासंधवलं हरिः २०
वर्णीभूताश्च तथा राजन् वाणौघैः शार्ङ्गधन्वनः शल्यचक्रानिपेत्तुः कोटिशस्तात्रनायकाः २१ द्वि
धाभूता गजाः वाणौघैः लिता गजिभिस्सह साश्ववाराश्च यथाश्चाश्चवाणैः संछिन्नकंधराः २२ त
था वीरा महायुद्धे भिन्नोरश्छिन्नमस्तकाः विशीर्णकवचाः पेतुर्वाणौघैः छिन्नपाणयः २३ त्र्यधो
मुखा ऊर्ध्वमुखा छिन्नदेहा नृपात्मजाः रेजुः रणांगणे राजन् भांडशाला इवाहताः २४ तरामा
वेणनद्यो देशे तत्क्षणाविलंविना प्रावर्गाभून्महादुर्गाः रुधिरस्रावसंभवाः २५ हीत्रासः वो

ऽस्थि

ग॰सं॰द्वा॰
२

द्धत्वरकबंधास्त्वादिकल्मषाः पिशुमारथ्याकेशसेवालाश्रुजमर्पिणी २६ करमीनामौलिरत्न
हारकंकुलशर्करा शस्त्रशक्तिसृणीवालास्त्रामरध्वजसैकता २७ रथांगावर्तसंडूका सेनाद्वय
नराहता शतयोजनविस्तीर्णा वभौवैतरणीयथा २८ श्मशाने भैरवाभूता वेतालायोगिनी
गणाः अट्टहासंप्रकुर्वंतो नृत्यंतो रणमंडले २९ पिबंतो रुधिरं शश्वत्कपालेनन्नपेश्वर ह
स्तमुंडमालार्थं जगृहुस्ते शिरांशिच ३० सिंहाहृदाभद्रकाली।डाकिनीशतसंहता पिबं
ति रुधिरं चोस्मसाट्टहासं चकार ह ३१ विद्याधर्यश्च गंधर्व्योप्सरसस्तथा कृत्वधर्म्म
स्थितान्वीरान्ववृत्रिरे देवरूपिणः ३२ गृहीत्वातान्कलिंभत्वासांपरायमंबरे ममानुरूपानेमे
गमिष्यति तत्कृतचेतसा ३३ केचिद्वीराः धर्म्मपरा रणेरंगाल्वचालिताः यद्रविंसपदं दिव्यंभि
त्वामार्तंडमंडलं ३४ शेषं वलंसमाकृष्य वलदेवोहलेनवै मुशलेन हतस्तत्र हसंत्रैलोक्यव
लधारकः ३५ एवं सैन्ये क्षयं जाते जरासंधस्य सर्वतः सयोधनो विन्ध्यनाथो वंगनाथस्तथै
वच ३६ सर्वे विदुद्रुवुर्भ्रष्टाद्रुद्रभीता इतस्ततः जरासंधो महावीर्यो नागायुतसमोबले ३७
रथेनागतवानराजन्वलदेवस्य संमुखे ममाकर्षद्हलाग्रेणजरासंधरथं प्रभुः ३८

१०

राम
२

चूर्णयामास सहसा मुशलेन विपद्रुतमः जरासंधोपि विरथो हताश्वो हतसारथिः ४० जग्राह हलि
नं रौभ्यां संत्यक्तशस्त्रं सहतिं तयोर्द्वंद्वमभूद्घोरं बाहुभ्यां रणमंडले ४१ पश्यतां दिवि देवानां नरा
णां भुवि मैथिल उरसा शिरसा चैव बाहुभ्यां पादयोः पृथक् ४२ युयुधाते मल्लयुद्धे सिंहाविव
महावने तयोः संघट्टतो सर्वं तत्राभूद्ब्रह्मांडमंडलम् ४३ स्थालीव सहसा राजन्न चकंपे बहि
कान्द्वयं गृहीत्वाथ जरद्भ्यां जरासंधं यदूत्तमः ४४ भूपृष्ठे पातयामास कमंडलुमिवार्भकः
रामस्तदुपरि स्थित्वा हंतुं शत्रुं जरासुतं ४५ जग्राह मुसलं घोरं क्रोधस्फुरितविग्रहः परिमर्षणेन र
मेनाथ श्रीकृष्णेन महात्मना ४६ निवारितस्तदैवाशु तं मोचयदूत्तमः तपसे कृतसंकल्पो व्री
डितोपि जरासुतः ४७ निवारितो मंत्रमुख्यैर्मागधान्मागधोपययौ शत्रुं जित्वा जरासंधं माधवो मर
धुसूदनः ४८ आयोधनगतं वित्तं सर्वं नीत्वा स्ववाहने यादवानग्रतः कृत्वा बलदेवसमन्वितः ४९
उपगीयमानो विजयः सूतमागधवंदिभिः शंखदुंदुभिनादेन ब्रह्मघोषेन भूयसा ५० विवेश मथुरां
सा तान्परिक्षिण्णतमः स्वयं ५१ समर्चितो मंगललाजपुष्पैः पश्यन्पुरीं मंगलकुंभयुक्तां पीतांबरः श्याम
तनुः शुभांगः स्फुरत्किरीटांगदकुंडलश्च भुः ५२ शार्ङ्गासिशंखासगदाधरो हसन्सुरैः स्तुतो लोकगुरुः को
गरुडध्वजः स्वयं विद्युद्विलोलाश्वरथः सुरार्चितः समेत्य राजानमसौ बलिर्ददौ ५३ ॥ ॥ इति श्रीम

दुर्गागर्गसंहितायांश्रीद्वारकाखण्डेनारदबहुलाश्वसंवादेजरासंधपराजयोनामप्रथमोध्यायः १
श्रीनारदउवाच पुनस्तत्रजरासंधस्त्राविंशत्यक्षौहिणीबलः युयुधेयदुभिःशीघ्रंपुनःकृष्णात्पराजितः १
श्रीकृष्णतेजसासर्वेयादवाःहृष्टिमागताः धनरंगजादिभिःशस्त्रास्त्राश्वरथैनसाहसाः २ प्राप्तेवसा
दृसेराजन्विनायुद्धंपुरेवहि ग्रर्भकाजलहारिणएषकृतःशत्रुपहारिणं। ३ शत्रुद्वयंचसंहर्तुं
वीतंतोकीनवासमः नागरामाथुराःसर्वेपरंहर्षमुपागताः ४ एवंसमरणकृत्वात्रीणसेना
जरासुतः ब्रह्मारदशमेसंग्रामेप्यागंतुंवमनोकरोत् ५ मयाप्रणोदितःकालोयवनोवैमहाबलः
क्रोधमथुरांकुद्धोदृष्ट्वाकोटिसमाहृतः ६ म्लेच्छानांचबलंवीक्ष्यस्वपुरेभयविह्वले भयंवाभ
यतःश्रीमरामेणचिंतयद्धरिः ७ स्वज्ञातिबंधुरक्षार्थंसमुद्रेभीमनादिनी चकारद्वारकांदुर्गा
मेकरात्रेणमाधवः ८ यत्राहृदिवबालसिद्धिविश्वकर्मविनिर्मिता सर्वावैकुंठसंपत्तिर्दृश्यतेमो
तकांतिभिः ९ हरिःसर्वजनंतत्रनीत्वायोगेनमैथिल पुरान्मथुरानिर्गतोप्यन्निरायुधः १०
निरायुधंहरिंज्ञात्वाम्लेच्छोकालंतरोगःखलः निरायुधःसन्योद्धुंपदातिःस्वयमागतः ११ पलायु
तंपश्चादेवंतंदुरापंयोगिनामपि जिह्वत्सकांचान्तधावत्सैनकात्तामपपपतो १२ हृतप्राप्तमेवं राम
पुनर्मेरयात्मिवमाधवः हरांगतेंपुणामलाहैःप्राविशत्कंदरंक्वचित् १३ मुचुकुंदोयत्रचा ३

त्नेमांधात्रतनयोमहान् अन्तरेभ्यः प्रपारत्नोंदेवानांयःप्रकारत १४ अहर्निशंनरुष्याप
देवरत्नापवोन्नृपः तमस्तुर्देवनास्तस्तैप्रसन्नाराजसत्तमं १५ वरंवरयभोराजन्नयतेमन्
सिवर्तते नत्वातान्याहराजेन्द्रकरोमिशयनंपरं १६ शयनांतेहरेःसाक्षाद्दर्शनंमेभवत्वलं
योमध्येवोधयेन्मांवैशयनस्थाप्यवेतनः १७ समयाहृष्टमात्रस्तुभस्मीभवतुतत्क्षणात्
तथ्यास्तुवोक्तः सम्प्राप्तराजाकृतप्रगेश्वरा १८ तत्रप्रविश्यशयनोमत्वापीताम्बरस्तुतं ततः
दुपादयोः क्रूरः पादेनाहमहावलः १९ मुचुकुंदः समुत्थायशनैरुन्मील्यवाहिणी अ
शायतपत्पूर्णपार्श्वस्थितंकालंददर्शह २० ततोवलनमस्पृष्टमसदृष्टिपातेनमैथिल देहजेना
ग्निनारव्योभस्मसाद्भवत्क्षणात् २१ भस्मीभूतेचयवनेपरिपूर्णतमःस्वयम् स्वरूपंदर्श
यामासमुचुकुंदायधीमते २२ कोटिसूर्यप्रतीकाशोज्योतिषांमंडलेमध्ये स्थितंस्फुरत्कि
रीटार्ककुंडलांगदनूपुरं २३ श्रीवत्सांकंचतुर्बाहुंपद्मपात्रंवनमालिनं कोटिकंदर्पलावण्य
एकालमेघसमप्रभं २४ दृष्ट्वाराजाधर्षितोपिसमुत्थायकृतांजलिः परिपूर्णतमंज्ञात्वा
त्वाभक्त्यानेप्रणनाम्ह २५ मुचुकुंदउवाच कृष्णाययादवेन्द्रायदेवकीनंदनायच नंदगो
पकुमारायगोविंदायनमोनमः २६ नमः कृष्णायशुद्धायब्रह्मणेपरमात्मने नमः पंक

जनाभायनमः पंकजमालिने नमः पंकजनेत्रायनमस्तेपंकजांघ्रये २७ नमः कृष्णाय
शुद्धायब्रह्मणेनंतमूर्तये प्रणतक्लेशनाशायगोविन्दायनमोनमः २८ नमोस्त्वनंता
यसहस्रमूर्तयेसहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे सहस्र[illegible]नाम्नेपुरुषा
यशाश्वतेसहस्रकोटियुगधारिणेनमः २९ हरेमत्समोपातकीनास्तिभूमौनत्वत्स
मोनास्तिपापप्रहारी इतित्वंचमत्वाजगन्नाथदेवयथेच्छाभवेत्तेतथामांकुरुत्वं ३० ना
रदउवाच इतिस्तुतोहरिःसाक्षात्परमानंदविग्रहः ज्ञात्वातंनिर्गुणंभक्तं प्राहगंभीरया
गिरा ३१ श्रीकृष्णउवाच धन्यस्त्वंराजशार्दूलधन्यास्तेविमलामतिः नैरपेक्षेणदिव्येन
भक्तिभावेनपूरितः ३२ अद्यैवगच्छमद्धामवराद्यंव्योमसंश्रयः नचैवतत्तपसाप्राप्यत्वा
ब्राह्मणपुंगवः ३३ प्रेमलक्षणयाभक्त्यामद्धामयत्परः प्राप्स्यसित्वंमहाराजयतो
संचूर्णेगतिः नावर्त्तंतेगतः ३४ नारदउवाच इतिश्रुत्वाहरिंनत्वापरिक्रम्यननामनः निष्क्रामनगर
द्वाःदुर्गाच्छ्रीकृष्णप्रेमविह्वलः ३५ द्वाःस्थैस्तुल्लकामत्यातालक्षशोच्छ्रिते दृष्ट्वातेउ राम ४
दुःखःमार्गेभयभीताइतस्ततः ३६ माभैष्टेत्यभयंयच्छन्जगामहरिशम्भुमारी एवंदत्त्वा

वरंनस्मैमुचुकुंदायधीमते ३७ भगवान्मनुजाकारंजन्ममथुरांसैन्येनवेष्टितां हत्वासैन्यंवलेनस
र्वंतद्दुनान्यच्छिनहुलान् ३८ अथराजाजरासंधोयोद्धुमभ्यरितःपुनः आहूयमागधान्स
र्वानसुहृन्नीरथकारिताः ३९ प्राहदेवास्तदेवाप्यजितोवैदागतोस्म्यहं सर्वान्संप्रजयिष्या
मिसरामुख्यान्सहाश्रये ४० कारागारेषुयावद्धैस्थितामवनभोद्विजा पराजितोहंवाबष्मा
न्निष्यामिनसंशयः ४१ एवमुक्त्वाद्विजान्राजन्जरासंधोमहावलः आजगाममहत्म(
थुरांचयोविंशत्यनीकपः ४२ ब्रह्मवाक्यमृतंकर्तुंस्वप्रतिज्ञाविहायच मनुष्यवेषमापन्नौ
स्वपुराद्भीतभीतवत् ४३ रामकृष्णोपरौदेवौपद्भ्यांडकुचकद्भुतं पलायमानौदेवौसमाग
धःप्रहसन्भृशम् ४४ अन्वधावद्रथानीकैर्ब्रह्मवाक्यमनुस्मरन् दक्षिणांशांगतौरम्य
प्रवर्षणगिरौहरिः ४५ यस्मिन्निलीनौज्ञात्वानौएधोभिस्तंददाहह भस्मीभूतेवनेजातेद(
ह्यमानेतटेगिरौ ४६ दशैकयोजनोत्तुंगात्समुत्पत्यसत्वरेश्वरौ अलक्ष्यमाणावरिभिर्द्वारिका
यांनिपेततुः ४७ योगीश्वराणांदुर्दर्शौकथंभूतेक्षगोचरौ सोपिदग्धौचतौमत्वामागधें(
द्रोमहावलः ४८ मागधान्स्वपुरीवीरोवारयन्जयडुंडुभीन् आसलाणान्तजयामास(

५ भक्त्या परमया नृप। ४९ यस्य विश्वसहायोस्ति कुतस्तस्य पराजयः ५० ॥ ॥ इति श्रीमद्गर्गा
चार्य्यसंहितायां द्वारकाखंडे द्वारकावासकथनं नाम द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ श्रीनारद उ
वाच ॥ ॥ इत्थं मया ते कथितं द्वारकावासकारणं विवाहादिकथां सर्वां वदिष्यामि परेश्वर
योः १ पूर्वं श्रीबलदेवस्य विवाहं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं मांडव्येन श्रुतं मम २ आन
र्तो नाम राजाभूत् सूर्य्यवंशे महामनाः यन्नाम्नानर्तदेशः स्यात् समुद्रे भीमनादिनी ३ रैव
तो नाम तत्पुत्रश्चक्रवर्त्ती गुणाकरः राज्यं चकार स पुरीं विनिर्माय कुशस्थलीं ४ तस्य दु
हितासीद्रेवती नाम कन्यका सर्वोत्तमे चिरंजीवे सुंदरं वरमिच्छति ५ एकदा रथमा
स्थाय हेमरत्नविभूषितं आरोप्य स्वां दुहितरं रैवतः पर्य्यटन् महीं ६ प्राप्तो योगबलेनापि
ब्रह्मलोकं शुभावहं कन्यावरं परिप्रष्टुं ब्रह्माणं प्रणनाम ह ७ गायंत्यां पूर्वचित्त्यां च स्थितो
लब्धक्षणः क्षणः एवं व्रतं विधिर्ज्ञात्वा सा हि प्रायं नवेरयत् ८ ॥ रैवत उवाच ॥ ॥ परब्र
णो जगदंकुरो भूः पुराणः परात्मा परमेश्वरोसि स्थितः सदा धामनि पारमेष्ठ्ये सृजस्यलं पासि
च हंसि सर्वं ९ वेदो मुखं धर्मगणस्तवैव पृष्ठो ह्यधर्म्मश्च मनस्तु मनीषा शृंगाणि देवाः स्त ५

गाढपाशाः सर्वास्तु निर्दैवतनुस्त्वत्सात् १० कोपि तत्त्वामलकं च विश्वं नेतं मधुः सारथिवद्गुणे ७
एकस्त्वमेकं च विधाय जालं ग्रसिष्यसे सर्वमिवोर्णनाभिः ११ महेन्द्रधिष्ण्यं न च वश्यमस्ति किं सा
र्वभौमं किंचिद्योगसिद्धिः यत्पारमेष्ठ्यं च सदा स्थितोसि तस्मै नमोनंतगुणाय भूम्ने १२ भवा
न्स्वयंभूर्जगतां पितामहो विधेयचारज्येष्ठ इति प्रभावतः अस्यैव वरं सर्वगुणान्वितं वदास्त
भाषिष्य विशेषदर्शनैः श्रीनारद उवाच एतच्छ्रुत्वा ततो ब्रह्मा स्वयंभूः सर्वदर्शनः रैवतं प्राह
जानं ब्रह्मसन्निवमेथिल १४ श्रीब्रह्मोवाच अत्र तत्त्वेनाहं राजन्भविकालो महाबली व्य
तीतस्त्रिनवचतुर्युगविकल्पितः १५ न संति मर्त्यलोकेद्य पुत्राः पौत्राः सबांधवाः तत्सुत
पौत्रनप्तृणां गोत्राणि च न शृण्महे १६ तदृक्ष सर्वगुण्यायनररत्नाय साश्वते कन्यारत्नमिदं
राजन्बलदेवाय देहि भो १७ परिपूर्णतमो साक्षाद्धरिलोकाधिपतिः प्रभुः भुवो भारावतारार्थं वती
र्णौ बलकेशवौ १८ असंख्यब्रह्मांडपतिर्वसुदेवात्मजो हरी द्वारिकायां विराजेते यदुभिर्भक्त
वत्सलौ १९ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अथ श्रुत्वा विधिं नत्वा रैवतो नृपसत्तमः आययौ द्वारिकां भूपः
समुद्राद्यां समृद्धिभिः २० पारवर्हे रथं दत्वा विश्वकर्मविनिर्मिते तहस्रहयसंयुक्तं दिव्यं योज

नविस्तरं दिव्यांबराणि रत्नानि बस्तरत्नानि मैथिल दत्वा ययौ तपस्तप्तुं बदर्य्याश्रमं शुभावहं २२
तदा महोत्सवाश्चासीद्यदुपुर्य्यां गृहे गृहे संकर्षणोथ भगवान् रेवत्या विरराज ह २३ बलदेव
विवाहस्य कथां यः शृणुयान्नरः सर्वपापविनिर्मुक्तो परां सिद्धिमवाप्नुयात् २४ ॥ ॥ इति
श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीमद्द्वारकाखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे बलदेवविवाहोत्सवो नाम
तृतीयोध्यायः ॥ ॥३॥ श्रीनारद उवाच अथ श्रीकृष्णदेवस्य विवाहं शृणु मैथिल सर्वपाप
हरं पुण्यं चतुर्वर्गफलप्रदं १ भीष्मको नाम राजाभूद्विदर्भेषु महाबलः कुंडिनाधिपतिः श्रीमान्स
र्वधर्मविदां वरः २ रुक्मिणी तस्य तनुजा जाता श्रियो मा जातिसुंदरी कोटिचंद्रप्रतीकाशा गुणभूष
णभूषिता ३ एकदा तद्गृहे प्राप्य मन्मुखात्कीर्तिहरेर्गुणान् परिपूर्णतमं तं वै शामेने शह
संपतिं ४ तद्रूपं सद्गुणान् श्रुत्वा मन्मुखात्प्रीतिवर्द्धनात् शहशी श्रीहरिस्तां वै समुद्वोढुं मनो
दधे ५ कृष्णभावविराराज्ञा सर्वधर्मविराभवं भीष्मकोपि कृष्णाय दातुं सा निश्चये कृता ६
युवराजस्ततो रुक्मी तेन निवार्य प्रयत्नतः कृष्णशत्रुर्महावीरं शिशुपालममन्यत ७ ततः खि
न्नमना भैष्मी श्रीकृष्णाय महात्मने हृतं संप्रेषयामास ब्राह्मणं मिथिलेश्वर ८ सद्वार

कांगतोरियांश्रीकृष्णेनसप्रजितः धन्यवांस्त्वचासीनोविश्रांतोमंदिरेहरेः ९ पठन्तेकुश
लंसर्वंश्रीकृष्णायमहात्मने ब्राह्मणस्तदनुज्ञातस्तस्मैपत्रमवर्णयत् १० स्वस्तिश्रीकारपंचाढ्येशो
नित्यानंदमहोदधौ श्रीमद्दिव्यगुणैःपूर्णकोटिशोनतयोमम ११ समग्रात्कचतत्रास्कंनतस्त्वमत्र
मागतं नारदेनकेनवचसाज्ञातोसिपत्रकेनवा १२ सर्वज्ञानासिसर्वज्ञत्वंयथावत्सेवकोरहः वीरभा
गंतमाविद्धि त्वंगृहाणमहामते १३ मांवध्यःशतिशृङ्गीयाद्यथासिंहबलिंमृगः कथंत्वाग्रहः
देहगेस्थितामितिचिंतेकुलं १४ सर्वेष्वकुलदेव्यास्तुयात्रास्तिग्रामतोबहिः आगमिष्याम्यहं
यत्रतत्रमांत्वंगृहाणभोः १५ ॥ नारदउवाच ॥ रुक्मिण्यासमभिप्रायंश्रुत्वाब्राह्मणभाषितं
रथंसज्जतामारुह्यदारुकेणाहमानय १६ पश्चिमायांनदाराग्नौवैजंतदभवंपरं किंकणीजाल
मंडकेहेमरत्नविचित्रितं १७ सदश्वैःसैव्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः नियोजितैर्दारुकेनचंचलैः
श्वेतचामरैः १८ युक्तंमहारथंदिव्यंसहस्रादित्यवर्चसं आरुह्यतंरथेहृष्टेधृत्वाश्रीपादपंक
जं १९ स्वहस्तेनद्विजंतस्मिन्समारोप्यरमापतिः विदर्भान्प्रययौराजन्श्रीकृष्णोभगवान्हरिः
२० एकमेवैकनंतकन्यातेरथमंडलात् कलिःप्रशांकितोरामःश्रुत्वाभ्रातृसहायकृत् २१

माह

नीत्वा यदुबलं सर्वं समर्थं बलवाहनं विपरीतयान्स्वपानजेतुं बलः पश्चाद्ययौ त्वरं २२ कुंडिनोपवने
ग्रामः स द्विजः स रथो हरिः संतस्थौ विचलीहसे ग्रामात्लोकैर्व्याप्तपरिच्छदं २३ द्वारात्संदृश्यमाने तस्मा
त्कुंडिनं नृपुरं परं दीर्घदुर्गां समायुक्तं सप्तयोजनविस्तृतं २४ तुलं चतुर्गमापन्नपरिखाजलपू
रिता धनुःशतं विस्तृता त्रिचत्वर्मार्गपानदीवहा २५ पंचाशद्धस्तमानेन दुर्गाभीतिस्तथो
द्दुर्गा यत्र रम्याणि हर्म्याणि स्फुरद्धेमशिखानि च २६ हेमकुंभध्वजास्फूर्जत्तोलकानि विरेजिरे
पारावतामरस्तासु यत्र तत्र पतंति च २७ शिशुपालाय तां कन्यां दास्यन् राजा तु भीष्मकः चक्रे वि
वाहसंभारं स्वयं मासहमात्वरं २८ गीतमंगलसंयुक्तैर्नारीभिर्भवनोत्तमे रुक्मिणी राजन्
सिद्धिभिर्भूर्येधाधुवि: २९ अपर्यवह्निजा भैष्मीः ससख्यां तां रत्नवाससा चक्रुर्मंत्रैस्तथा रक्षावि
धानं विविधाय च ३० हेमानां भारलक्षं च मुक्तानां द्विगुणं तथा सहस्रभारं वस्त्राणां धेनूनां
मर्बुदानि षट् गजानां तु रथानां च दशलक्षं मनोहरं दशकोटिहयानां च गुडान् तिलपर्वतान् ३२
सहस्रं स्वर्णपात्राणां भूषणानां तथायुतं विप्रेभ्यः प्रददौ राजा भीष्मकोऽति महामनाः ३३ त
थैव दमघोषस्य शिशुपालाय वै द्विजाः चक्रुः शांतिं परां सर्वे विस्तृतकरदानं च ३४ आप्लये: राम ७

मंगलस्नानंपीनकंचुकशोभितं मुकुटोपरिविभ्राजच्छ्यामौलिहरं शुभम् ३५ हारकंकण
केयूरंशिरत्नमणिविभूषितं मंगलैर्गीतवादित्रैर्गंधाक्षतनविचर्चितं ३६ आचारलाजैःश्व
रं शिशुपालं विधायच आरोप्यकरिणःपोस्तुरमघोषो विनिर्ययौ ३७ जरासंधेनशाल्वेन
दंतवक्रेणधीमता विदूरथेनपौंड्रेणपार्ष्णिग्राहेणमैथिल ३८ विकर्षमहतीशेनारमघोष
महाबलः दुंदुभिर्नादयन्नीगोनायंयौकुंडिनेश्वरं ३९ म[illegible]योयडदेवस्य ऋत्वोद्योगं नृपाः
परे सहस्रशः समाजग्मुः शिशुपालसहायिनः ४० भीष्मकोस्य ततोगत्वासंपूज्यविधिवन्नृ
पः काश्मीरकंबलैर्दिव्यासनैः सागरसंभवैः ४१ मंडिते छत्रवितानैश्च शुक्लारामविलं बित सौवं
धिकैः अधरसैः राज्ञे शिबिरेषुच ४२ वारांगनानृत्यलसन्मृदंगमधनन्वच निवेशयामा
सनृपैर्विदर्भाधिपतिर्महान् ४३ ॥ ॥ इतिश्रीमद्गर्गाचार्य्यसंहितायांश्रीद्वारिकाखंडेकुंडि
नपुरहरियानंनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॐ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ ध्यायंतीकृष्णपादाब्जं
भैष्मीकमललोचना मेवंबालमतेवार्त्तामेवपणामममचिंतयन् १ ॥ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ ॥ अ
होप्रियामंतरितोविवाहोममैवनागच्छतिसत्यमचेद्रः नवेद्मिकिंकारणमत्रधाननागवर्त्तते

ग॰सं॰द्वा
८

यापि च भ्रमिरेव: २ यद्द तमो देववरो मे मे षट्कृणाहि किं चित्कलुषं विधात: कृतो यमोऽनूनम
नीवरस्त गृहे गणचागच्छति किं करोमि ३ हा उ भंगायास्तनमे विधात: न देव देवो भगवांश्च्चंद्रमौ
लि: न वैकरं ते गिरिजा वा च गौरी गावो हि विप्रास्तु न साऽनुकूला: ४ ॥ श्रीनारद उवाच ॥
एवं भैष्मी चिंतयंती स्फारिकाहृल भ्रमिता परिभ्रमंति श्रीकृष्णं पश्यंती गहरमोचनात् ५ तथैव
व तस्या वामांगमस्फुरत्प्रियभाषणं तेन प्रशन्नाभी भैष्मी कालज्ञा सर्वमंगला ६ कृष्णप्रणो
दितो विप्र: सवस्त्रागतवान् त्वरा श्रीकृष्णागमनं तस्यै राजे: सर्वं प्रसंसमह ७ तत: प्रशन्नात्मा
भैष्मीतरं ज्यो: प्रणिपत्य तस्मा माहत्वहं मतो विप्र नयास्माभिर्वचो मम ८ कृत्वागतो रामकृ
ष्णौ विवाह प्रेक्षणोत्सुकौ भीष्मको निर्गतोने तं प्राप्यलोलत्स्यभावचित् ९ भशं मंगलपात्रै
श्च गंधाक्षतनवुलैश्च वासोरत्नचयं धृत्वा गीतवादित्रमंगलै: १० कोटिशो मधुपर्कांश्च गोऽर्कं
भ्यूतान्विधाय च पूजयित्वाथ विधिवद्ग्राम कृष्णो परेश्वरो ११ ग्रहोचासैन रत्नेयामिति शि
ल्पमन्त्रात्परं आनंदने वन्नेस्याप्यनलामनगरमा ययौ १२ कृत्वागतं श्रीवसुदेवनंदनं त्रैलो
क्यलावण्यनिधिं परेश्वरं आगम्य नेत्राञ्जलिभि: पौरकस्त: पपु: परं तन्मुखपंकजामृतं १३ राम ८

ग्रंसेव भार्या भविता हि रुक्मिणी योगात्मिकान्येप्यवरस्तु रोकसः रत्वा सपुत्राणि विवाहहेतवे
श्रीरामलावण्यकलानिबंधकाः १४ कदापि सा लाल्यसुरस्यमंदिरं समागतं चैव महोत्सवे जनाः
दृष्ट्वाभिरामा नृरूपसुंदरं राजेमलोके बहुजीवनेन किं १५ वरस्तु लोकेषु च भीष्मकन्य
कादिकन्यकाप्रजनहेतवे नृप अंतःपुरात्सर्वसखीसमन्विता विनिर्ययौ रूक्मगृहीतमानसा १६
भेरीमृदंगैर्बहुदुंदुभिस्वनैः सुगायकैर्वंदिजनैश्च मागधैः वीणावनानास्वनमनोज्ञभावैर्जयेत्यभू
त्संगलशब्दसद्रवैः १७ कोटींदुबिंबद्युतिमादधानां बालार्कताटंकधरां प्रियेतां शिवाजपत्र्य
जैभैः सुवर्णाद्रिः स्ववामरैः पार्षदगणैः शिवैव १८ कोपाहि निक्रम्य सिता सिलात्तपारतयो वीरव
जनाः रतस्ततः तथाश्ववारैरथिनो गजस्थिता समद्यताः स्वाङ्गणपुर्विह्नतः १९ रेणीमहंमाप्य स
वत्वेरस्थिता पांतामुविधौंतकरां त्रिपंकजे गत्वा समीपं यतवाहुताजलिर्भेजेभवानीं भवभी
तिहारिणीं २० दुर्गे सुसंतानयुते शिवे शुभे नमामि तत्पं सततं भवानि ते भर्यात्पतिर्मे भगवान्
परेश्वरः श्रीरामचंद्रः प्रकृतेः परः स्वयं २१ एवं शुभेमा वदहस्य नामं चैतद्धंसत्रुहि पणवरं स्तदाण इ
त्थं वदंती सह सखीषु तैभ्यो भूयो भवानीभवने जगाम २२ अजानतीयंवरतोविलोमं नरा वदं
तीषु सखीषु भैष्मी गंधाक्षतैर्धूपविभूषणाद्यैः संपूज्य सौभाग्यवतीन नाम २३ सर्वाः स्त्रियः

ग॰ सं॰ द्वा॰
९

स्ताः प्रदद्युर्वासांसि स्वमंगलाशीर्वचनानि तस्मै २३ एवं सदा ते सम तद्वयाः सममंगलीलं स्वदाशील स्वतास
मेव भो २४ स्वस्थरूपं भर्त्तारं रंधनी समं तमाहि भयाज्जनकात्मजा मम सौभाग्यमेवेन वदक्षिणास
मे सवैभवं भीष्मस्वते शचीसमं २६ सरस्वतीते वसरस्वतीसमा भक्तिः पतौ स्यात्व सतां हरौ यथा २७
इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीद्वारकाखंडे रुक्मिणीनिर्गमनं नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ ५ ॥ ॥
श्रीनारद उवाच इत्थं विप्रवधूनां सदाशीर्भिरभिनंदिता देवीं द्रष्टुं विप्रवधूः प्रणताम्बुजबद्धहृत् १
सकाशं निवृत्तं भैष्मी गिरिजागृहतस्ततः सखीभिः सतीभिश्च निश्चक्राम शनैः शनैः २ कोटिचं
द्रप्रतीकाशां भैष्मीं कमललोचनां प्रकस्मादृष्ट्वा वीराः हविर्धी निर्धना यथा ३ प्रत्याहता
श्चरथिनो गजिनश्च पदातयः समागता रत्नतालं मगृहीत्वा रुक्मिणी ४ नरपांगमिषैस्त्वै
स्तैर्विशेषैः काममार्गणैस्तैः उत्क्रिता सद्यामपि पेतुः कातरं हितार्ऽसैन्यकास्तदा ५ रथेन वायुवेगेन
वेदांसे जोरनारिता नैःश्रेयसं भवेद्यैर्युतेनातिपताकिना ६ शीघ्रं स्वसैन्यसंवेदास्तत्सैन्यं स
विदारयन् वायुर्यथा पद्मवनं हरिर्दारुकसारथिः ७ स्त्रीकरं वक्ष्यमाणां प्रपश्यतां द्विषतां प्रभुः
समारोप्य रथे भैष्मीं तातं तत्र स्वयामिव ८ देवानां पश्यतां राजन् राजकन्यां जहार तत् दिव्यां शस्त्रा
तमं शार्ङ्गं धनुष्टंकारयन्मुहुः ९ ततो वेगेन महता स्वसैन्ये चागते हरौ देवडं भयोनं ड्यं राम ९

उद्भयत्तरा १० सिद्धाश्चसिद्धकन्याश्च श्रीकृष्णस्मरणोपरि हर्षितावसुधैरेवाः शेषेनैवतत
संभवे: ११ ततोयवीजवारावैः शनैः रामकृष्णोहरिः सृगालसंज्ञमभ्याशुकेशरीभागहृद्य
या १२ तदाकोलाहलेजातेरुक्मिणीहरणेसति बभूवरणकालांतवपासाधास्त्रीपरस्परं १३
जरासंधवशासर्वेमानिनोनृपसत्तमाः नवैहरिस्त्वाभिभवं परंजातेयथाः स्वयं १४ अहो
धिकस्मात्वयशोहतंगोपेशुधन्विना सृगालैरिवसिंहानांमतौजोस्मात्तराजयः १५ एवमुक्ताः
क्रोधपराजग्मुः शस्त्रसंहतिं विसृज्यक्रीडनात्तारीरंशिनाः सैन्यसंयुताः १६ अक्षौहि
णीद्वयेनापिपौंड्रकः क्रोधपूरितः अक्षौहिणीत्रयेणापिमहावीरोविदूरथः १७ अक्षौहिणीपं
चकेनोदंतवक्रोतिदारुणः अक्षौहिणीत्रयेणाश्वशाल्वोराजकुरेश्वरः १८ अक्षौहिणीभिर्द
शभिर्जरासंधोमहाबलः आययौसन्मुखेयोद्धुंयादवानांमहात्मनां १९ अन्येपिवैश्यपतीया
योद्धुंश्रीकृष्णसन्मुखे धनुष्टंकारयंतस्तेसमाजग्मुःसहस्रशः २० मलयाद्रिसमंसैन्यंसमा
लोक्ययदूत्तमाः नवैमाजग्मुरारातेकृष्णैकेवर्तयोन्तकाः २१ बभूवत्वमलंयुद्धमद्भुतंरोम
हर्षणं सैन्ययोश्चपरयोः देवदानवयोर्यथा २२ रथिनोरथिभिस्तत्र पत्तिभिश्चपदा

ग·सं द्वा
२·

नयः गजा गजैर्युयुधिरे त्वरं गाश्च तुरंगमैः २३ घोरांधकारे संजाते रुक्मिणीभयविह्वला वि
लोक्य भगवान्देवो माभैरेत्यभयं ददौ २४ बलदेवानुजो वीरो गदो धृत्वा स्मरद्गदाः विध्वंसन्तु सं द
चचार वने वह्निरिव प्रभुः २५ गदैर्वाणा विभिन्नाङ्गा रथिनश्छिन्नकंकटाः हताश्वहतसूताश्च
निपेतुर्भूमिमंडले २६ पदातयः छिन्नपदा गतवाणाः गजव्यथाः निपेतुर्भूतले राजन्वज्र
घातहता इव २७ अथाक्रूरः कोपि वीराः गदैर्वाणैर्विदारिताः पेतुः रणांगणे सोत्र आहूतनीफ
लवद्रूपाः २८ गदाघातैर्भिन्नकुंभा मध्ये मध्ये विदारिताः विरेजुः पतिता भूमौ कूष्मांडस
फला इव २९ ततः पलायितं सैन्यं हृष्ट्वा शाल्वो महाबलः गदं तताड गदया गदायुद्धविशारदः ३·
गदाविद्धो गदो धन्वी गदायुद्धप्रभाववित् धनुष्टंकारयंस्त्याज्य तत्कालात्मनसा त्वरं ३१ परां·
वधायां गतेषु द्वेपतितोपि समन्वितः नदाग्रजेन या दत्ता गदा तेन गदो गृहीत् ३२ लक्षभारम
यीं गुर्वीं यावकौमोदकी यथा तया गदो हनत्क्रुद्धो शाल्वं वज्रेणेंद्रो यथा गिरिं ३३ गदाप्रहारमथि
तेयाः त्वे निपतिते भुवि पौंड्रको यजरासंधो दंतवक्रो विदूरथः ३४ चत्वारश्चाययुस्तत्र गदो
परिरुषान्वितः पौंड्रकोपि महावीरो गारस्परथ गोध्वजः ३५ चिच्छेद दशभिर्वाणैः कुवा·   राम १·

कैर्मित्रतामिव दंतवक्रस्तु गदया गरुत्मापिरसंभ्रमे ३६ चूर्णयामास राजेन्द्र रथं रेणेव समहद्रुतं न
थाशांश्च जरासंधः सारथिं च विदूरथः ३७ पातयामास भूपृष्ठे शैनेयं गोविंदे हराद् ततो मुशल
मादाय बलदेवस्त्वरं बली ३८ विकरालेषु रेव भीमे दंतवक्रमताडयत् ततो मुशलघातेन दंतवक्र
स्तु अव्ययतः ३९ घोरे वक्रोपि योरेतः सत्वभूमौ पपात ह तदा हसति दैत्यारौ रुक्मिणीसहिते र
णे ४० पौंड्रकं च जरासंधं तथा ऋद्धं विदूरथम् जघान मुशलेनाशु बलदेवो रुषान्वितः ४१ चक्रोपि
पतिताश्च ते म्लेच्छाताः छतजाप्लुताः सेनां समागतां सर्वां समाकृष्य हलेन वै मुशलेनाहनत् क्रुद्धो
बलदेवो महाबलः ४२ दशयोजनपर्यंतं रक्तभाश्रुप्रवाहतः पोषिताश्च शोणिता भूमौ सापानाधर
णी गताः ४३ जरासंधादयस्सर्वे मत्तशेषा नृपाः परे पलायनार्थ गृहमेत्य श्रोत्र्यने श्रोत्सर्वे भृशं ४४
भो भो उग्रसेन राह हलदोर्मनस्संमिरे तत्र किमेकेन विवादेन भविताने सतेऽपि ४५ अग्रे चैव हरिं कौ
रव्यावधारां मम माधवं अयात् व्रीकरिष्यामः स्त्रीसागरमेत्य लां ४६ एवं संबोधितो मित्रैश्चै
द्योगमव्रंद्रिकाष्ठरं यदुःस्वसं अरं सर्वैर्दनयोधान् नृपान् ४७ ॥ ॥ इति श्रीमद्गर्गसंहि
तायां श्रीद्वारिकाखंडे रुक्मिणीहरणे यदुविजयो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीनारद

ग.सं.हू
॥

उवाच रुक्मिण्याहरणं श्रुत्वा मित्राणां उपराभवं प्रतिज्ञामकरोद्रुक्मी शृण्वतां सर्वभूभुजां १
अहत्वा समरे कृष्णमप्रत्यूह्य च रुक्मिणीं कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि व २ इत्युक्त्वा कवचं रि
वंडूनमर्दरनिर्मितं धिरस्त्राणं सिंधुजं च संस्थाप्य महोद्भटः ३ सौवीरस्य धनुः शालिलाटनूपुरेष्व
थितं च आरायेन्नितदेशस्य खड्गं चर्मे च कोटजं ४ पेरस्य महाशक्तिं गुर्जरादभवां गदां परिघं वंग
जं धृत्वा हलं द्राणं च कोकणं ५ बद्ध्वा गोधांगुलित्राणं किरीटी रत्नकुंडलः रुक्मांगदस्तदा रुक्मी प्र
हृष्टमनोरथे ६ जैत्रे रथे समारुह्य चंचलाश्वनियोजिते दृष्ट्वा तो वग मकृष्णं कर्षन्नतो हिमीह
य ७ उवाच समागत्वा हृष्टसेनो रामो महाबलः तयापयोध समरे यदुसेना समन्वितः ८ विष्णवि
वे तिरेवेशं विष्णुजन्ता कृष्णं च संग्रामोति रथं रुक्मी धनुष्टंकारयन्मुहुः ९ तस्मं च सुसारं मेयारि
जीवितुमिच्छसि न वेत्त्वां सवलं सद्योनयामियमसादनं १० यथाति शापसंभ्रष्टो गोपालोच्छि
ष्टभुग्भवान् जरासंधभयाद्भीतो यवनाग्रात्पलायितः ११ इत्युक्त्वा बधिना कृष्णवाणां चापोपति
धायसः नियम्य कर्णपर्यंतं निचखान हरेर्हृदि १२ ताडितोपि भगवान्धनुर्ज्यां तस्य नादि
नी चिच्छेद शायकेनाशु वाहृउः पन्नगी यथा १३ निधाय शीघ्रं कोदंडं संजनीं स्वर्णभूषितां राम ॥

रुक्मीत्वरशाभिर्वाणैः संजघानहरिं रणे १४ कृष्णोमोघेनबाणेनमध्यतस्तद्विधाकरोत् रुक्मीउ
नःशतैर्बाणैःसंततताडमृधेहरिं १५ हरिरेकेनबाणेनसंजनीसहितंधनुः चिच्छेदरुक्मिणःसद्योभा
नैनैवरुणामयं १६ छिन्नधन्वाथवैरभीमहाशक्तिंसुरत्वभां प्राहरद्धरयेचोक्तिविज्ञानायथा
मतिः १७ ततोऽगरयातांवेगसाधारीगदाग्रजः द्विधाभतामहाशक्तिरुक्मेस्ततेजघानह १८ (
कौमोदकीगदागुर्वीपतंतीवेगधारिणी तद्वच्चूर्णयामाससामंशैलंयथापविः १९ प्राहर
द्दरयेसोपिगदांस्वाभीष्मकात्मजः चक्रेणचूर्णयामासभगवानपितांउनः २० परिघंगजेनी
त्वारुक्मीतत्रागतोवली जघानश्रीहरिस्कंधेजगर्जघनवन्मृधे २१ ततोडिनोपिभगवान्रुक्मि
विद्याकुलमानसुभ्मालाहतश्वद्विपःनेनैवपरिघेनापितंजघानरणांगणे २२ परिघेभिहतो
रुक्मीकिंचिद्व्याकुलमानसः भ्रमयन्माधवव्याजोजग्राहखड्गचर्मणी २३ ततखड्गंचर्मणा
छित्वाखखड्गप्राहरद्धरिं खड्गाग्रेणशिरस्त्राणःकेशकस्तेहतोमहान् २४ हस्तत्राणाणिडुगप
द्दैतेछिन्नाकृतान्मृधे खड्गमुष्टिकरंहस्ताद्रुक्मिणःसमुपास्थिते २५ गहीत्वाभुजरंज्ञाभ्यापात
यित्वामहीतले तस्योपरिहरिस्थित्वायथासिंहोमृगोपरि २६ शितधारंनेदकोंख्येखड्गेन

ग.सं.दा
१२

ग्राहरोषतः रक्षभ्रातर्वधं त्वदूं तत्क्षिणी भयविह्वला २७ पतित्वा पादयोर्भर्तुरुवाच करुणं सती
तत्क्षिणं उवाच अनन्तदेवेश जगन्निवास योगेश्वराचिन्त्य जगत्पते त्वं हंतुं न योग्य करुणाम्
इमं भ्रातरं शालभञ्जं महाभुज २८ श्रीनारद उवाच परिज्ञासे जरं गातो ऽदुःखलक्ष्मी देवी प्रिया
तद्वकं ठां सती वीक्ष्य वर्तन हरिः स्वयं २९ वधात् कारयेन खड्गेन शितधारिणा वपनं श्मश्रु
केशानां चकार ह्रीश्वरे हरिः ३० अत्तो हि निरीह्वयं जित्वा रामः श्यामः ससैनिकः वरं विद्रपिणी
देवीं नत्क्षिणं तत्र ददर्श ह ३१ विस्मय वदस्मरद्यः प्राह निर्भर्त्स्य यन्नूह रीम् अमाधिदं त्वया कृ
त्स्नकृतं लोकजुगुप्सितं ३२ हास्यं वै शालभञ्जाणां न हि चैतादृशं भवेत् यस्मात् महोदरे अस्त्वयि वि
द्रूपे च त्वया कृते ३३ किं वदिष्यति सा पित्वां भ्रातर्वैं [illegible] चिंतया माशैवं चक्रे कल्याणि त्व
स्या भवत्स विरूपिते ३४ आर्य श्री महादेवं माशौचं कुरु दुर्मनाः सर्वकालं कृतं मन्ये प्रियं मशि
यं सेवया ३५ वायोर्वनावलिरिव वशे यस्याखिलं जगत् तं कालमीश्वरं विद्धि विश्वं कलयतां
प्रभुं ३६ अहंममेति भावो यं जगतो बंधकारणं ताभ्यां विरहितो भावो मोक्षस्तरवनसंशयः ३७
सुखदुःखप्रदो नान्यः अहंकार्याविभ्रमः मित्रोदासीनरिपवः संसारतमसः कृताः ३८

ग.स
१२

एवंनामेण देवेन बोधिता भीष्मकात्मजा वैमनस्यं परित्यज्य रुक्मिणी चययौ गृहं ४० रुक्मी त
ना भ्राता सुतस्नेहेन वितथात्ममनोरथः स्मरन्विद्रूपकरणं तपसे समनोदयत् ४१ वारितो मे प
मुख्यैश्च कुंडिनं नगतः पुनः चक्रे भोजकटं नाम निवासाय पुरं परं ४२ रुक्मिण्या सह गोविंदः
मरामो यदुभिर्वृतः द्वारकां प्रययौ राजन्वाद्ययन्जयदुंदुभीन् ४३ यानेमहोत्सवे पुर्यां रु
क्मिणीरुक्मिचिराननां उपयेमे विधानेन मार्गशीर्षे हरिः स्वयं ४४ हरेर्विवाहे सति रुक्मिण्याः प्रते:
श्रीरुक्मिणीभूषितरुक्ममंदिरा पुरंदरस्यापि यथामरावती द्वारावती पुण्यवती तथा वभौ ४५
भैष्मीविवाहस्य कथां विचित्रां शृणोति यः श्रावयते च भक्त्याः इहैव भुक्त्वा विभवेन युक्तः किं स एवत्र
किं पतिं ज्ञाति मुक्तः ४६ ॥ इति श्रीगर्गाचार्यसंहितायां श्रीद्वारकाखंडे रुक्मिणीविवाहो नाम
सप्तमोध्यायः ॥७॥ श्रीनारद उवाच अन्यासां कृष्णपत्नीनां मंगलं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं
आयुर्वर्धनमुत्तमं सत्राजिता सूर्यणा रत्नः सा तास्यमंतकः उग्रसेनाय स मणिः श्रीकृष्णेन यामि
याचितः २ सत्राजित तस्तन्नरदेवः द्रव्यलोभेन मैथिल दिने दिने स्वर्णभारान्सोयः सृजति स्वतः
३ अथ प्रसेनस्तद्भ्राता मणिं कंठे निधाय सः सैधवं हयमारुह्य मृगयां व्यचरद्वने ४ सिंहेन

ग.सं.द्वा

११

मारितस्सोऽपि सिंहो जांबवताहतः गृहीत्वा तं मणिं सद्यो जांबवान्स्वगृहं गतः ५ प्रसेनं निहि(

तो भ्राता मणिग्रीवो वनं गतः नायातं तं सभामध्ये शनैः सत्राजितोऽब्रवीत् ६ भगवानुद्यशो

लिप्तो नागरैः कृष्णो वनं गतः प्रसेनं मृतं सिंहं च हतं पेक्ष्य महामतो बिलराजबिलं गत्वा मणिं हर्तुं

स्वयं हरिः युद्धं कृत्वा ह्यविंशाहमजयदृक्षनायकम् ८ तेन दत्तां जांबवतीं हरये कन्यकां शुभां म कां

णिना सह राजेन्द्र द्वारकामाययौ हरिः ९ सत्राजिताय प्रददौ मणिं निर्लोकृतः प्रभुः ब्रीडि

तो वा स्वकृतो भीतो राजन्सत्राजितो मणिं १० गृहीत्वाप्यदत्तस्मै श्रीकृष्णाय महात्मने स(

त्यभामां सुतां प्रादात्कांतार्थं मैथिलेश्वर ११ पांडवानां सहायार्थं इंद्रप्रस्थं गतो हरिः यत्रैवा

र्षिकान्मासान्न्यवासीद्भक्तवत्सलः १२ एकदा रथमारुह्य हरिर्गांडीविना सह स्वतीरे यमुना

तीरे मृगयार्थी विनिर्ययौ १३ तपश्चरंतीं कालिंदीं कृष्णं वरमिच्छति दर्शितां पांडवेना

पि तां गृहीत्वाजगाम ह १४ द्वारिकामेत्य कालिंदीं सूर्यकन्यां मनोहराम् उपयेमे विधानेन

विधानेन विततं मंगलेपरं १५ अवंत्यराजतनुजां मित्रविंदां मनोहरां स्वयंवरे तां जहार भग

वान्रुक्मिणीं यथा १६ नग्नजित्कन्यकां सत्यां दमित्वा सप्त गोवृषान् पश्यतां सर्वलोको राम

११

तामुपयेमे हरिः स्वयं १७ कैकेयराजतनुजां भद्रां भगवान् हरिः कालिंदीमित्रवृंदांशैब्युपयेमेति
थाननः १८ ह्रत्सेनसुतां राजन् लक्ष्मणां लक्षणैर्युतां छित्वा मत्स्यमरीजित्वा जग्राह भगवा
न्हरिः १९ तथा षोडशसाहस्रं शतं च पद्मकन्यका भौमं हत्वा तन्निरोधाद्द्राहृता चारुदर्शना २०
तासां मुहूर्तमेकस्मिन्नानागारेषु योषितां सविधी जगृहे पाणीननुरूपः स्वमायया २१ एकै
कशस्ताः कृष्णस्य पुत्राः दश दशाबला अजीजनन्ननवमां पितुः सर्वात्मसंपदा २२ रुक्मिण्यां
भीष्मकन्यायां प्रद्युम्नः प्रथमोऽभवत् कामदेवावतारोऽयं पित्रवत्सर्वलक्षणः २३ शंबरो निर्दि
धं तोकं हत्वाब्धौ तं समाक्षिपत् मत्स्योदरे गतः सोऽपि ममार न हरेः सुतः २४ मत्स्योदरान्निर्गतोऽसौ
भार्यया परिपालितः ज्ञात्वा शत्रुकृतां वार्तां सकाशे मोहयौवनः २५ हत्वा तं शंबरं शत्रुं भार्यया च
रमागतः द्वारकामाययौ राजन् चित्रं कर्म च तस्य तत् २६ स रुक्मिणोऽदुहितरं हृत्वा भोजकटात्स
रात् स्वयंवरस्थलाद्राजन्नुपयेमे महारथः २७ तस्मात्सुतोऽनिरुद्धोऽभून्नागायुतसमो बलः स्मर
ज्येष्ठावतारोऽयं प्रारदेन्दीवरप्रभः २८ चतुर्दशावतारस्य परिपूर्णतमस्य हि एवं विचित्रं चरितं वि
दितानां सुमंगलं मे २९ सर्वपापहरं पुण्यं आयुर्वर्धनकं ततः मे मया ते कथितं राजन् किं भूयः

श्रोतुमिच्छसि ३० ॥ ॥ इतिश्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायांश्रीद्वारकाखंडेसर्वमहिष्योहरेर्नामाष्ट
मोध्यायः ॥८॥ ॥ बहुलाश्वउवाच त्रिषुलोकेषुविख्याताधन्याचिद्द्वारिकापुरी परिपूर्णतमः
साक्षात्कृष्णोयत्रवसन्हरिः १ श्रीकृष्णस्यांगसंभूतापुरीद्वारावतीस्मृता कस्मादिहागताब्रह्म
न्कस्मिन्कालेवदप्रभोः २ श्रीनारदउवाच साधुसाधुत्वयापृष्टंद्वारकागतकारणं यच्छ्रुत्वाब्रह्म
हंतायातित्रिलोकपान्यपिपातकी ३ शर्य्यातिर्नामराजाभूच्चक्रवर्तीमनोःसुतः चकारराज्यंधर्म्मे
णवर्षाणामयुतंभुवि ४ उत्तानबर्हिरानर्तोभूरिषेणइतित्रयः शर्य्यातेरभवन्पुत्राःसर्वधर्म्मभृ
तोवराः ५ उत्तानबर्हिषेपूर्वांभूरिषेणायदक्षिणां पश्चिमांचदिशंसर्वामानर्तायददौनृप ६ म
मेयंहिमहीकृत्स्नामयाधर्म्मेणपालिता बलार्जिताबलिष्ठेनस्वयंतांपालयिष्यथ ७ पितुर्वचन
माकर्ण्यआनर्तोमध्यमःसुतः ज्ञानीज्ञानमयंवाक्यमुवाचप्रहसन्निव ८ आनर्तउवाच नेयं
नमहीकृत्स्नानत्वयापालिताक्वचित् नत्वद्बलार्जिताराजन्नचबलिष्ठोभवान्भुवि ९ महीश्री
कृष्णदेवस्यतेनैवपरिपालिता सएवब्रह्मपरमंकालःकलयतांप्रभुः १० योन्तःप्रविश्यभूतानि
भूतैरत्त्यखिलाश्रयः सविष्ण्वाख्योधियज्ञोसौपरिपूर्णतमःस्वयं यद्भयाद्वातिवातोयंसूर्यस्तप

निरद्ध्यात् परिरक्षितमेषा[illegible]ज्जीकृत्स्नं परमेश्वरं १३ भजसर्वात्मना राजन्मा हंकारं समा
चर १४ श्रीनारद उवाच नोतंश्रामामपि सर्व्योनिराकृतिमः उग्रवाक्शरैः आनर्त्तं स्वसुतं शा
हृतयाप्रस्फुरितनाधरः १५ धार्म्मिणिरुवाच हरेगच्छशमतु देशुरुषज्ञापसेकथं लब्धं नेत्
मे राज्यं तावत्त्वं मा महीवस १६ यत्वयाराधितः कृत्स्नसोऽपि सर्वसहायकृत् न वीनां किमहो
ते वै भगवानेव दास्यति १७ श्रीनारद उवाच इत्युक्तस्तदानर्त्तो राज्ञा नेश्राहमानद यद्यते
त्वमतो राज्यं तत्र वासी न मे भवेत् १८ पितानिःसारितो राज्यादानर्त्तोऽथितटं गतः वेलामेत्य
तपस्तेपे वर्षाणामयुतं जले १९ प्रेमलक्षणया भक्त्या संतुष्टो भगवान्हरिः तस्मिं स्वदर्शनं
दत्वा वरं ब्रूहित्युवाचह २० कृतांजलिपुटो भूत्वाऽनर्त्त उत्थाय शीघ्रतः ननाम मस्तकं पादा
ब्जे रोमांची प्रेमविह्वलः २१ आनर्त्त उवाच नमस्ते वासुदेवाय नमः संकर्षणायच प्रद्युम्नाया
निरुद्धाय सात्वतां पतये नमः २२ पितानिष्कासितो देव त्वामहं शरणं गतः देहि मत्यं भूमि
मन्यां यत्र वासो हि मे भवेत् २३ अत्रापि यत्सशारेन यया सर्वोत्तमं परं तस्मै नमो भगवते
प्रणतक्लेशहारिणे श्रीनारद उवाच २४ आनर्त्तमानतं दीनं भगवान्दीनवत्सलः [illegible]

प्रशान्तः श्रीमुखेनाह मेघगंभीरया गिरा २५ श्रीभगवानुवाच ब्रह्मानमे रिनीलोके किंक
र्तव्यं मयात्र स्ववचस्त रतं कर्तं मद्भक्त्या परितोषितः २६ तस्माद्देवस्य लोकस्य वैकुंठस्य प
रं तप भूखंडं योजनशतं ददामि विमलं शुभं २७ श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वानर्तन्रपतिं भग
वान्भक्तवत्सलः वैकुंठात्समनुत्पाद्य भूखंडं शतयोजनं २८ चक्रं सुदर्शनं धृत्वा समुद्रे भीम
नादिनी स्थापयद्भगवान्देवस्तस्योपरि विदेहराट् २९ अनर्तो लक्षवर्षांतं तत्र राज्यं चकार ह
तपसेव समाप्तक्तो भुंज वैकुंठसंपदं ३० देहं न्यस्य ययौ निःपितापि विस्मितो भवत्
आनर्तो नाम देशो भूद्दानर्तस्य प्रशासतः ३१ रेवतस्तस्य पुत्रोभूद्धीबोलस्य गिरेस्ततः सम्रुद्रा
द्युसदस्ताभ्यामानर्तेभ्यप्यालयत् ३१ सोभूद्रेवतनाम्नापि रैवतो नाम पर्वतः कुशस्थली विनि
र्मायराज्यं कृत्वाथ रैवतः ३२ समारायस्तकांकन्यां ब्रह्मलोकं जगाम ह बलदेवविवाहेपि तत्क
था कथिता मया ३३ तस्माद्द्वारावती जाता मोक्षद्वारा विदुः स्वराः ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीगर्ग
गर्गाचार्यसंहितायां श्रीरिकाखण्डे श्रीद्वारकागमनकारणं नाम नवमोध्यायः ॥ ॥ ९ ॥ ॥

श्रीनारद उवाच इत्थं मया ते कथितं द्वारकागमकारणं सर्वपापहरं पुण्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छ
सि ॥ १ बहुलाश्व उवाच सर्वतीर्थमयी भूमिर्द्वारकानगरी शुभा तत्र पुण्यानि तीर्थानि वद
मां मुनिसत्तम ॥ २ श्रीनारद उवाच आशभा सा तीर्थमयी मर्त्यो दिव्यकृत्यवशिष्यं भूमिमोक्षप्र
ता राजन् द्वारकायां जनैः शतं ३ द्वारकां नगरीं दृष्ट्वा नरो नारायणो भवेत् द्वारकायां मृतः को
पि गर्भोपि चतुर्भुजः ४ पश्यन् शृण्वन् कथां तस्या द्वारकेति वदन् क्वचित् इद्वारथ्यारणेमृ
तो गतो याति परां गतिं ५ एकदा रैवतं भक्तं प्रेमानंदसमाकुलं प्रेम्णा स्वदर्शनं दत्वा हरिर्य
युक्तो भवत् ६ तन्नेत्रबिंदुसंभूता गोमती सा महानदी यस्याः दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्या प्रमु
च्यते ७ गोमतीतीरजं रेणुं यो धारयेन्नरः शतजन्मकृतं पापं मुच्यते नात्र संशयः ८ स्नान
काले गोमतीति वदन्नापि नरः क्वचित् गोमत्यां स्नानजं पुण्यं लभते नैव संशयः ९ मकर
स्थे रवौ माघे प्रयागे स्नानमाचरेत् शताश्वमेधजं पुण्यं संप्राप्नोति विदेहराट् १० तस्माद्दशगुणं
पुण्यं गोमत्यां मकरे रवौ गोमत्याश्चैव माहात्म्यं वक्तुं नालं चतुर्मुखः ११ गोमत्यां चक्रतीर

ग·मं·रा

२९ येत्र पापानि विद्यास्युद्धे ते सर्वे चक्रतीर्थे निमज्जनीया प्रयत्नतः १२ चक्रचिह्ने चक्रतीर्थे द्वाद
शपांस्नानमाचरेत् चक्रपाणिपरं याति पापानां भाजनोपि हि १३ कोटिजन्मकृतैः पापैः पतितो
योपि पातकी चक्रतीर्थे स्नातो पानमेतत्समुक्तिं समाश्रयेत् १४ वहुलाश्व उवाच गोमत्या हि महा
नद्यां चक्रतीर्थे भार्यादे कथं जातं वद त्वमेतन्मे ब्रूहि महामुने १५ नारद उवाच सर्वे वीरा
द्वारंतीमगमित्तिहासं तत्र तनं यस्य दर्शनमात्रेण पापहानिः परं भवेत् १६ अलकेशो राजराजो
निधीशो धर्मभृत्प्रभुः वैरमवत्पत्रमारेभे कैलाशोत्तरभूमिषु १७ यस्य यज्ञे स्वयं विष्णुरागा
तो वैस्वधामतः ब्रह्मा शिवो जृंभभेरी वरुणो यादसांपतिः १८ वायुर्यमो रविस्सोमः क्षिति
सर्वजनेश्वरी गंधर्वाः सरसस्सिद्धाः सर्वे तत्र समाययुः १९ देवर्षयः समाजग्मुस्तथा ब्रह्मर्षयो
योर्चेय धन्याध्यक्षो भवन्तस्य नलकूवरः २० रत्नायां वीरभद्रो भूत्सेवायां गजाननः
तथा मरुद्गणास्सर्वे परिवेषणकारिणः २१ वाह्णेयस्सभापूजाकरो द्रुमेतत्परः छेदा
नारः पार्श्वमौलिः कुबेरस्य च मंत्रिणौ २३ सेवंपानविरोधे होतानाध्यक्षो वभूवतुः एवं
हि विविधवद्यज्ञो वभूव परमोत्सवः २४ अवभृथस्नानो राजराजो महामनाः परं

राम
२९

भागंचदेवेभ्योविप्रेभ्योदत्तिणामदात् २४ एवंकृतेधरेनत्यैतन्नहेरेवर्षेसत्तमे आजगाम्
मायुरुर्वांसा दंडीछत्रीजटाधरः २५ क्रोधीहृस्रोपाडुंकांत्रिरीश्मश्रुः कृशोदरः
दर्भाशनसमित्याणःमृगचर्मधराःपरः २६ तमागतंसमागम्यपूजयित्वाविधानतः भ
यभीतःपरिक्रम्यकुवेरःप्रणनामहः २७ अद्यमेसफलंजन्मसफलंमंदिरंचमे अद्यमे
सफलोयज्ञोब्रह्मस्त्वय्यागतेसति २८ इत्थंसंतोषितस्तेनदुर्वासाभगवान्मुनिः देवंम
नुष्यधर्माणं प्राहस्मृहसितागिरा २९ त्वंराजराजोधर्मात्मा दातिविप्रपरायणः कृते
तैवैस्मृवंयसंविस्मसंतोषकारणम् ३० नयाचितोमयात्वंवैकापिवैअवतोप्रभोः अथैव
याचनाकुर्वेज्ञात्वात्वांज्ञानिसत्तमं ३१ मयागंसफलीकर्यात्तभ्यदास्यामिसद्वरं नचेत्वं
भस्मतान्नुवैयापेनातिभयेनवै ३२ वर्ततेनतहेसवैत्रैलोक्यानिधयोनव तन्मेप्रयत्नम
द्वेतेनदर्शनतवाहनं ३३ नारदउवाच एतच्छ्रुत्वाराजराजोदानशीलउदारधीः ओमि
तिप्रतिगृह्णीयंप्राहतंप्रत्यकेश्वरः ३४ एवंनिधीप्रदास्यंतंदानाध्यस्तोनिधीश्वरं वेदाना
दःपार्श्वमोतिहृयत्नलोभमोहितो ३५ हाहाचतः एकोयंब्राह्मणोलोभीनिधिमिः (

ग॰सं॰द्वा॰
१७

किंकरिष्यति: लब्धेरियेवेदितासेस्यन्तिरहंतरयोत्तमं ३६ नारदउवाच नदृष्टःपररूपेण १
त्वाद्ववीत्साक्रोधविद्युरः भूभंगकुटिलीभूत्वेरतेनेत्रेचकार ह ३७ स्यलीवसर्वंब्रह्मांडंचचा
लनिमिषद्रूवं प्रणतंधनदंवेत्सताभ्यांशापंमहामुनि: ३८ मुनिरुवाच द्वेतानारदमहाउ
रूपावक्षौनिलज्जकः शाहवत्वंधनंग्राहीग्राहोभवमहाखल ३९ पार्श्वमौलिपापक्षुद्रे
धनलोभमदान्वितः गजवत्सेरणोकुर्वंस्त्वंगजोभवदुर्मते ४० नारदउवाच ताभ्यांशा
पेदुनिरैत्वानिर्धीनीत्वाक्रवेरतः वरंदेहोवनस्सेमेदुर्वासाउर्लभंपरं ४१ यस्माद्धाना
द्वरिगुणाभवेत्तांनिधयोनव इत्युक्त्वासनिधिःप्रागाद्रहोनेजीयसांवले ४२ ॥ ॥९॥
इतिश्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायांश्रीद्वारकाखंडेगोमत्युपाख्यानेचक्रतीर्थमाहात्म्यं
नेमद्रशमोध्यायः ॥९॥ नारदउवाच कुवेरस्येभिशिणोदीनोविप्रश्णापविमोहितो त
प्रसातात्वयेविस्त्युःशाहतोशारणागतो १ श्रीभगवानुवाच मरवीसिद्धुतेयज्ञेभवतोद्वः
खसंप्रतो ब्राह्मणानांवचोहृत्वेहरिकर्त्तुंनवक्षमः २ भवंतेयाहमातंगौशुद्धेहिसुवयो॥
यंदा नदावैमत्स्वशारेनमहातिंयोगमिष्यथः ३ नारदउवाच इत्युक्तोहरिणा १ राम
१७

नौहूहूराजराजस्य मंत्रिणौ वभूवतुर्ग्राहगजौ जातिस्मरणसंयुतौ ४ देवानारोभवद्ब्राह्मो
गोमंतोपवसंतसमः विकटोतो महाभीमः शततरवधूकुरः ५ पार्श्वमौलिर्गजेंद्रोभूद्वत
तस्य गिरेर्वने चतुर्दंतः कज्जलाभः एकमोक्षोधनुःशतं ६ वंशैलैः कुरवैः कुंदैर्वंजेरवैश्च
वेणुभिः रंभाम्रजंबूवटैर्युक्तैः कोविदारासनार्जुनैः ७ मंदारपाटलाशोकैर्नूतचंपकचंद
नैः पनसोदुंबराश्वत्थखर्जूरैर्बीजपूरकैः ८ मृणालाग्यानकाक्षिक्षुककुभैः परिमंडिते रैव
तस्य वने दीर्घं विचचार महागजः ९ एकदा माधवे मासि गजेंद्रो गिरिगह्वरात् स्नातुं
गोमतीं गंगां यथा वचयोः सगणोनदत् १० चिरं समवगाह्याप्ससंजारंजेरितस्ततः करे
णुकलभान्सर्वान्स्नापयामास नागराट् ११ महान्ग्राहोपि तत्रस्यो वलीयान्दैवनोदि
तः च्युतहीनचरणे नागं क्रोधप्रेरितविग्रहः १२ येनैव तज्जले नीतो गजेंद्रो वलदर्पितः
तमाकृष्य वहिः प्राप्तः कृतस्तेन विकर्षितः १३ करेणवश्च कलभास्तत्र तारयितुमक्षमाः
एवं तयोर्युध्यतोस्तु कर्षतोर्हि वहिर्मिथः १४ पंचाशत्तेच वर्षाणि व्यतीयुः परस्परतो शतो
एवं कष्टमलमापन्नो गजो जातिस्मरो महान् १५ प्रेमलक्षणया भक्त्या हरिणा रः स्मृतः

ग॰ सं॰ मा॰
१८

प्राय: संसारघोरेऽस्मिन् देवं स्वत्वपाशावशंगत: १६ गजेन्द्र उवाच श्रीकृष्ण कृष्ण सुखदेव कृ
ष्ण वसुदेव धान कृष्णाय ते विष्णवे धिष्ण्ये रेशाविष्णो: शरणप्रभो: परमया सन्तु शरणं कीर्ते
मां पाहि पाहि परमेश्वर पापपाशात् १७ नारद उवाच एवं ग्राहगृहीतां गंस्मरं तं च ह
रिं हरि: ज्ञात्वा कृष्णस्वरागं वेगाद्रथाद्वहीनवत्सल: १८ स्वयं वेगात्स उत्तीर्य धावच्चक्रं
समाक्षिपत् चक्रमासे पूर्वमेव ग्राहस्यापि शिरो हृतं १९ दैनं प्राणैधनमिव देवेन्द्रैर्व
भूव ह पश्चात्पपतितं चक्रं गोमत्यां स्वद्दृदेनेहन् २० पाषाणानि च यान्त सर्वाणि चक्राका
णि वभूव कारह तन्निमित्तं चक्रभवं चक्रतीर्थं प्रभावतं २१ तच्चक्रदर्शनाद्राजन् त्वस्य हस्ता
मुक्तवान् ग्राहच्छिन्नशिरा भूत्वा पूर्वरूपं दधार ह २२ श्रीकृष्णानुग्रहाद् हूहूर्दिव्यरूपो ब
भूव स: परिक्रम्य हरिं नत्वा स्तुत्वा देवं कृताञ्जलि: २३ कुवेरमन्दिरं लोकं हूहूर्जगाम न: स
पदं गत: देवेन्द्रो इव गर्वस्त्व जयधाम निरतस्तु च २४ जगाम भगवान्स्वात्मस्व धाम पुनश्च कृ
ते: परं चक्रतीर्थकथा मे ताय: शृणोति नरो नम: २५ चक्रतीर्थस्नानफलं सम्प्राप्नोति
न संशय: गजग्राहाख्यकथां पुण्याय: शृणोति समाहित: २६ उं स्वयं मनसा ते तस्य सर्व

राम
१८

स्वर्गं भवति ध्रुवम् २७ ॥॥ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीद्वारकाखंडे वक्रतीर्थान्वितो
गजग्राहमोक्षो नामैकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥ श्रीनारद उवाच शंखोद्धारे तीर्थमुख्ये स्नानेन दा
नेरहातियः सगच्छेद्वैष्णवंलोकंसर्वोपद्रववर्जितं १ श्रीकृष्णभक्तः शांतात्मा त्रितो नाम महा
मुनिः तीर्थयात्राप्रसंगेन प्राप्तो ह्यानर्त्तभूमिषु २ हत्वा शुभं शरः स्नात्वा हरेः पूजां चकार ह तत्स
जायां महाशंखपापस्या विनंदने ३ चोरयामास कुंतीवान्नं स्वशिष्यो निलोभतः पूजाशंखेगते
वीतशंकः प्राह त्रितो मुनिः ४ येन नीतस्त्वमे शंखेः पापत्वात्स्यो भवत ध्रुवम् तदैव शंखरूपो भूत्कुं
तिवान्शापपीडितः ५ तत्पादयोर्निपतितः पाहि मामित्युवाच ह शीघ्रं प्रातस्त्रितः प्राह दुर्मते किं
कृतं त्वया ६ तोयरोपाङ्कं त्वपापं महद्वोन्मेषगोभवेत् भज श्रीकृष्णपादाब्जं स ते मोक्षं करिष्यति ७
इत्युक्त्वा प्रगते राजन् त्रिते देवमहामुनौ शंखोद्धारे निपतितः कुंतीवान् शंखरूपधृक् ८ प्रवदन् कृष्ण
कृष्णेति शतवर्षं स्थितो भवत् परिपूर्णतमः साक्षात् भगवान् भक्तवत्सलः ९ आगत्य शारसत्तीरं
माभैहीत्यभयं ददौ तां मेघनादगंभीरां गिरं कृत्वा जलेचरः १० उक्तोप्यपाहि पाहीति देव देव जग
त्पते भुजगेंद्रभोगरुचा भुजेन भगवान् प्रभुः ११ प्रांतं धमके ग्रजमिव प्रोद्धार दयापरः तदैव रि

यदुपोभरकंठंचवृत्तंविज्ञायसः कृतांजलिर्हरिंनत्वास्तुतिंचक्रेततारईकः १२ कक्षीवानुवाच याद
वेवनमस्तेस्तुगोविंदपुरुषोत्तम दीनवत्सलदीनेशद्वारकेशपरेश्वर १३ ध्रुवेध्रुवपदंदात्रेप्रह्लाद
स्यार्तिहारिणे गजस्योद्धारकेत्वभ्यंवलेवलिविदेनमः १४ द्रौपदीचीरसंत्राणकारिणेहरयेनमः
गताश्रिवनवासेभ्यःपांडवानांसहायिने १५ यादवत्राणकर्त्रेचशक्रादाभीररक्षिणे गुरुमातृद्वि
जानांचपुत्रदात्रेनमोनमः १६ जरासंधनिरोधार्तनृपाणांमोक्षकारिणे नृगस्योद्धारिणेसाल्ला
त्वदान्नौदैत्यहारिणे १७ वासुदेवायकृष्णायनमःसंकर्षणायच प्रद्युम्नायानिरुद्धायवत्सवृ
हायतेनमः १८ त्वमेवमाताचपितात्वमेवत्वमेवबंधुश्चसखात्वमेव त्वमेवविद्याद्रविणंत्वमेव
त्वमेवसर्वंममदेवदेव १९ श्रीनारदउवाच एवंस्तुत्वाहरिंराजन्कक्षीवान्प्रेमपूरितः विमानवर
मास्थाययादवानांचपश्यतां २० विभ्राजयन्दशदिशःसानसूर्यसमप्रभः जगामवैष्णवंलोकं
सर्वोपद्रववर्जितं २१ शंखोद्धारकृतंयस्मिन्हरिणामैथिलेश्वर। तस्मात्तीर्थंमहापुण्यंशंखोद्धा
रमथागतं २२ शंखोद्धारकथामेतांयःशृणोतिनरोत्तमः शंखोद्धारस्नानफलंलभतेवैनसंश
यः २३ ॥ ॥ इतिश्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायांश्रीद्वारकाखंडेशंखोद्धारमाहात्म्यंनामद्वादशोध्यायः १२

श्रीनारद उवाच प्रभासस्नानमिश्रं तत्पुण्यं राजन्मेरामते सर्वपापहरं पुण्यं तेजसां वर्द्धनं परं
१ गोदावर्यां गुरौ सिंहे हरिद्वारे च कुंभगे रविग्रहे कुरुक्षेत्रे काश्यां चंद्रग्रहे तथा २ यत्पुण्यं लभ
ते राजन्स्नानतो दानतो नरः तस्माच्छतगुणं पुण्यं प्रभासे च दिने दिने ३ यत्र स्नात्वा रतः पापाद्
हीनो यस्मात्पुरा इंद्र विमुक्तः किल्बिषात्सद्यो भेजे भूयः कलोदयं महापुण्यतमा राजन्यत्र
प्रत्यक्षसरस्वती तस्यां स्नात्वा नरः पापी सांद्रब्रह्ममयो भवेत् ४ तत्तीरे वर्त्तते राजन्नूनं श्रीबो
बोधपिप्पलः श्रवणेन यत्रोद्धृतावयर्तं भागवतं शुभम् ६ तं नत्वा भक्तिविधिवत्स्पृष्ट्वा श्रीबोध
पिप्पलं शृणोति यो भागवतं पुराणं ब्रह्मनिर्मितं ७ श्लोकार्द्धं श्लोकपादं वा मौनी नियतमानसः
तस्य पापानि भवेद्राजन्वैकुंठं परमं पदं ८ प्रोष्ठपद्यां पौर्णमास्यां हेमसिंहसमन्वितं ददाति यो
भागवतं स याति परमां गतिं ९ पुराणं न श्रुतं येन श्रीमद्भागवतं क्वचित् तेषां वृथा जन्मग
तं नराणां भूमिवासिनां १० येन श्रुतं भागवतं पुराणं नाराधितो यैः पुरुषः पुराणः हुतं न सुरव
नैव धरामराणां तेषां वृथा जन्म गतं नराणां ११ द्वारावत्यां तीर्थराजं गोमतीसिंधुसंगमे यत्र
स्नात्वा नरो याति वैकुंठं परमं पदं १२ शतानाश्वमेधजं पुण्यं गंगासागरसंगमे तत्सहस्रगुणं

प्रोक्तं गोमतीसिंधुसंगमे १३ अथैवेतिहासं कीर्तिमस्मिन्निहासंश्रृणु तन्ने यस्य श्रवणमात्रेण पापात्मा
प्रमुच्यते १४ आसीत्कृतयुगे वैश्यो राजमार्गपतिः परः महाभोगरवसंयुक्तो विधौ शोधनदो य
था १५ वैश्याप्रसंगनिरतो विट्गोष्ठीविशारदः द्यूतक्रीडनकाशक्तो लोभमोहमदान्वितः
१६ मृषावादी महादुष्टः क्रूरकर्मनिरतः सदा ब्राह्मणेभ्यो न पितृभ्यो न देवेभ्यो धनं ददौ १७ हरेः
कथां प्रेत्य हरा दूरं वै निर्ययौ वरं पित्रोः सेवापि न कृता नक्षत्रेभ्यो धनं ददौ १८ त्यक्त्वा भार्यां
समभिन्नोभूद्दुर्थनाम्नोऽदुर्मतिः खलः वेश्याप्रसंगात्तस्यापि धनार्थं प्रलयं गतं १९ अहं खत
स्करैर्नीतं किंचित्स्थानागतं स्वतः अल्पेन वर्धते लक्ष्मीः पापेन क्षीयते ध्रुवं २० एवंसति धं
नो जातो वैश्यो रक्तो महाखलः तस्मिन्राजा हृदये रमे चौर्यकर्म चकार ह २१ चौर्यकर्मप्रकुर्वं
तं वध्वा तं दामभिर्न्नृपः देशान्निःसारयामास संततुर्नृपतीश्वरः २२ वनेपि निवसन्सोपि जी
वहिंसां चकार ह समा द्वादश सा हस्तेन वर्षयदानघ २३ पश्चिमां तु दिशां प्रागाद्वैश्यो दुर्भि
क्षपीडितः वनेवमारितः सोपि सिंहेन तत्क्षणात्ततः २४ तं रे वधयमदूता स्तं वध्वा पाशैरथो भृत्व
कशाघातैस्ताडयंतो निन्युर्मार्गं यमस्य च २५ अथ कश्चित्समसान्नरसोमांसंततस्य भुजस्य

राम
२०

ल

च गत्वा तीर्थं सङ्गतः सद्यः त्वोरन्त्वे ष्णुरेनमं २६ निरामिषाः खगाश्चान्ये सामिषं गृध्रराजराः
एवं कोलाहले जाते से न चिह्नार्तिभिः कृते २७ नजहौ सुखेनमांसं पश्चिमासाङ्गगामहः तत्स
मेताधिप्र येणानीतगात्रएडेनताडितान् २८ तन्मुखात्प्रपतन्मांसो गोमतीसिंधुसंगमे तीर्थे
स्तेतत्समांसे वैश्योयं पातकोमहान् २९ तेषां पाशाच्छित्वा भुत्वा दैवतः अजः पश्यतांय
महतां नां विमानमधिरुह्यसः ३० विराजयन्दिशः सर्वाः परं धामहरेर्ययौ गोमतीसिंधुसंग
ममाहात्म्यं शृणुते नरः ३१ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं प्रयाति सः ३२ ॥ इति श्रीम
द्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीद्वारिकाखण्डे प्रभासरस्वतीबोधपिप्पलगोमतीसिंधुसंगममा
हात्म्यं नाम चयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीनारद उवाच द्वारावत्याः समुद्रस्य माहात्म्यं शृणु मा
नद सर्वपापहरं श्रण्वन्तत्वान फलदं स्मृतम् माघ्यां पौर्णमास्यां यो व्रती स्नात्वा नदीपते
नत्वा संस्तुत्य विधिवद्रत्नदानं करोति यः २ तस्य देहे त्रयो देवाः निवसन्ति महीपते यस्य दर्श
नमात्रेण नरो याति कृतार्थतां ३ नदे हस्पर्शनात्सद्यो ब्रह्महत्या प्रमुच्यते यत्रतत्र गतः सो
पि तत्रतत्र विभासभा ४ दृष्ट्वा तं च मतं पापी जगहुं धकरोतिहि छिन्नेतिपापपटलानि

ग.सं.द्वा.
२१

मोक्षं प्रयाति हि ५ रैवतस्याथ शैलस्य माहात्म्यं शृणु मानद सर्वपापहरं पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदा
यकम् ६ गौतमस्य सुतो धीमान्मेधावी नाम वैष्णवः विंध्याचले तपस्तेपे वर्षाणामयुतं शतं ७
तत्र दुर्वासमागतः सातादर्पान्तरं तमोमुनिः नोत्थचालासनात्सोपि मेधावी तपसोत्कटः ८ दर्पा
तरं तमसं वैश्या पापक्रोधश्चरितः समामभक्तपापात्मन्मत्तपोबलगर्वितः ९ शैलवने स्थिति
चात्र त्वं शैलोभवदुर्मते इत्युक्त्वाथ गते सा तादर्पान्तरं तमेमुनौ १० मेधावी शैलतां प्राप्तः श्री
शैलस्य सुतोभवत् जातिस्मरो महाबुद्धिर्विष्णुभक्तिप्रभावतः ११ एकदा मन्मुखाच्छ्रुत्वा मा
हात्म्यं द्वारिकापुरः तत्र वासोपि मे भूयात्तेन मोक्तं व्रजाम्यहं १३ कथं मे गमनं तस्याः स्यादिति द
बुद्ध्या विचारयन् मां प्राह सोपि राजानं रैवतं गच्छ सत्वरम् १४ वदस्व प्रार्थनां शुक्रां त्वं महा
दीनवत्सलः सोयं महाबलो राजा प्रसन्नो यदि वा भवेत् १५ तेन नीतस्य मे वासो भविष्य
ति हरेः पुरी इति श्रुत्वा मया विष्णुभक्तानां शांतिकारिणा १६ रैवताया प्रकथितं तथोक्ते
परमं वचः सप्रशान्तः प्राह राजन्नत्र कोपि न पर्वतः १७ तस्यापनां करिष्यामि समुत्पाद्य रम.
भुजाबलात् समानीय द्वारिकायां प्रतिज्ञामकरोदिमां १८ एकस्मिन्तं चोरपि तं प्रयातेन २१

न

पसत्तमे तत्सर्वं च समाख्यातं श्रीशैलस्य केरनृप। १८ कलहं शिवेनापि मया श्रीशैलाय महा-
त्मने कथितं सर्वं हत्तांतं तन्वचोर्य्यसमन्वितं १९ श्रीशैलः पुत्रमोहेन निर्भर्त्स्यैतिकजामिहि स्व
९ मेरुं गिरिराजं च हिमवंतं नगेश्वरं २० श्रीशैलः सहायैर्गात्मा पुत्रस्नेहसमाकुलः एकोदैवे
नदत्तोयं नरत्नावहवसमे २१ तं हत्तं मागतेनाद्रिरैवतेनैव महाबले विदेशं याति पुत्रो मे तेन राज्
ञा महात्मना २२ पुत्रस्नेहाभिभूतो हं योवयोः शरणागतः जित्वा तं रैवतं शीघ्रं पुत्रमानयतं
महीध्रः २३ ज्ञात्वेवं कारणं तो द्वौ समेतश्च हिमाचलः शैलस्तैः परिवृतो योद्धुमाजग्मतुर्दु
तं २४ ततो भुजाभ्यामुन्माथ दत्तमानिव तं गिरिं ऊर्ध्वं कृत्वा वधाद्राजा तदागत्य मनोदधे २५
तदेवं वागतान्वीक्ष्य गिरीन्शस्त्रास्त्रधारिणः अट्टहासं चकारोच्चैस्तत्त्रिंत्यात्मनिवात्मनः २६ न
नादतेन ब्रह्मांडं सप्तलोकैर्विभिः सह तदैव तेषां शस्त्राणि हस्तेभ्यो न्यपतन्स्वतः २७ निःशस्त्रा
स्तियदा शैलाः कुर्वतः प्रधनं निष्ठुरः गच्छंतस्तां गिरिं ते दूरे हस्तिभिर्जानुभिः पथि। २८ यथा स्वराज्
न्यमेतं मत्तज्जातां महाबले तेषां ताडितोपि न जहौ गिरिराजं करात्ततः २९ सन्मुखं दृष्ट्वा हरी कृ
त्वा शैलोस्तोगं नृपोपरि भयो भक्तसहायार्थं भगवान्भक्तवत्सलः ३० आगत्याकाशमार्गेपि
दत्वा तेजः स्वकं परम मा भैरेत्यभयं दत्वात्रमंतरधीयत ३१ गते हरौ भगवती भगवत्तेज

साञ्चितः एकहस्तेगिरिंधृत्वाशृंगिनावज्रघातिना ३२ समेरुंसंततनाडाख्यवज्रीवबलवत्तरः न
स्यमुष्टिप्रहारेणमेरुर्विह्वलतांगतः ३३ हिमवंतंवाहुवेगात्पातयित्वामहीतले मुमुदेपरब्भ्यांश्चा
न्यांश्चविंध्यादीन्रणदुर्मदः ३४ विंध्यारण्यस्थितेसर्वेपारदातेनमर्दिताः भयभीताःरणंत्यक्त्वाउ
द्रुद्रुवुस्तेदिशोदिशः ३५ एवंजित्वाशैलसंघंतंशैलंशैलसन्निभः रैवतोपिजयारावैरानंतेश्चन्यपा
तयत् ३६ सोयंरैवतनामापिराजन्रैवतकाचलः हरिभक्तःशैलमुख्योद्वारावत्यांविराजते ३७
तस्यदर्शनमात्रेणब्रह्महत्याप्रमुच्यते स्पर्शनात्सर्वयज्ञानांफलमाप्नोतिमानवः ३८ यात्रांकृ
तापियस्यापिपरिक्रम्यनतानन: भोजनंब्राह्मणेभ्यस्त्वायातिविष्णोःपरंपदं ३९ ॥ इतिश्री
मद्गर्गाचार्यसंहितायांश्रीद्वारकाखण्डेरैवतकाचलमाहात्म्यंनामचतुर्दशोध्यायः १४॥
श्रीनारदउवाच तस्मिन्गिरौयज्ञतीर्थंरैवतेनकृतंपुरा यत्रकृत्वायज्ञमेकंकोटियज्ञफलंलभेत् १
कपिटंकंनामतीर्थंकपिपातात्समुद्भवं गिरौरैवतकेराजन्सर्वपापप्रणाशनं २ भौमासुरसख
स्त्वोद्भूतोद्विविदोनामवानरः मारितोयत्ररामेणहलिनावज्रघातिना ३ सद्योमूर्छांगतः
सोपिशतंहेलनवानपि तत्रस्नात्वासदादेवाःश्रागच्छंतिनरेश्वराः ४ कलविंकस्ययात्रायां

कोटिगोदानजंफलं तस्माच्चद्विगुणं पुण्यं दंडकाख्यवने शुभे ५ तस्माच्चतुर्गुणं पुण्यं सैंधवा
ख्यमहावने जंबूमार्गे पंचगुणं पुण्यं प्राप्नोति मानवः ६ तस्माद्दशगुणं पुण्यं पुष्कराख्यवने स्मृतं
तस्माद्दशगुणं पुण्यं उत्पलावर्तयात्रया ७ तस्माच्चनैमिषारण्ये पुण्यं दशगुणं स्मृतं तस्माच्छ
तगुणं पुण्यं कपिरं केचिद्विदेहरात् ८ न्रगकूपं द्वारिकायां तीर्थानां तीर्थमुत्तमं यस्य दर्शनमात्रे
ण विप्रवध्यात्प्रमुच्यते ९ अज्ञानाद्ब्राह्मणस्यापि गां दद्यो ब्राह्मणाय सः तेन पापेन कूपे वै रूक
लासवपुर्हरः १० न्रगोपि दानिनां श्रेष्ठः पतितो यश्च चांडालजः पीकरमनन्तरुद्धारः कृतो वैपप
तोयानां ११ नरिन्नान्न्रगकूपं तु तीर्थमुत्तमं प्रदीयते कार्तिके पूर्णिमायां तु तस्मिन्स्नानं समाचरे
त् १२ कोटिजन्मकृतान्यापान्मुच्यते नात्र संशयः एकं पात्राय गोदानं करोति विधिवन्नरः
१३ कोटिगोदानजं पुण्यं लभते च न संशयः गोपीभवस्य माहात्म्यं शृणु पापहरं परं १४ य
स्य श्रवणमात्रेण कर्मबंधात्प्रमुच्यते १५ गोपीनां यत्र वासो भूत्तेन गोपीभवः स्मृतः गोप्यं गरा
गतं भूतं गोपीचंदनमुत्तमं १६ गोपीचंदनलिप्तांगो गंगास्नानफलं लभेत् महानदीनां स्ना
नस्य पुण्यं तस्य दिने दिने १७ गोपीचंदनमुद्राभिः मुद्रितो यः स लभेत् अश्वमेधसह

स्नातानि राजन्सत्यसतानि च १८ सर्वाणि तीर्थदानानि व्रतानि च तथैव च कृतानि तेन नितरां वै
स कृतार्थो न संशयः १९ गंगायाः शतगुणं पुण्यं चित्रकूटरजः स्मृतं तस्माद्दशगुणं पुण्यं रजः
पंचवटीभवं २० तस्माच्छतगुणं पुण्यं गोपीचंदनकं रजः गोपीचंदनकं विद्धि वृंदावनरजः
समः २१ गोपीचंदनलिप्तांगं यदि पापशतैर्युतं तं नेतुं न यमः शक्तो यमदूताः कुतः पुनः २२
नित्यं करोति यः पापी गोपीचंदनधारणं स प्रयाति हरेर्धाम गोलोकं प्रकृतेः परम् २३ सिं
धुदेशस्य राजाभूद्दीर्घबाहुरिति श्रुतः अन्यायवर्ती दुष्टात्मा वेश्यासंगरतः सदा २४ तेनैव
भारते वर्षे ब्रह्महत्याशतं कृतं दशगर्भवतीहत्या कृता तेन दुरात्मना २५ मृगयां तु बा
णौघैः कपिलागोवधः कृतः सैंधवं हयमारुह्य मृगयार्थं गतोऽभवत् २६ एकदा राजकु
लोभेन मंत्री क्रुद्धो महाखलः जघानारण्यदेशे तं तीक्ष्णधारेण चासिना २७ भूतले पति
तं मृत्युगतं वीक्ष्य यमानुगाः बद्ध्वा यमपुरीं निन्युर्हर्षयंतः परस्परं २८ सन्मुखे वसितं वी
क्ष्य पापिनं यमराड्बली चित्रगुप्तं समाहूत तर्णकायोग्यायातनास्पदे २९ चित्रगुप्त उवाच

चत्वारासीतिलक्षेषु नरकेषु निपात्यतां निःसंदेहं महाराज यावच्चंद्रदिवाकरौ ३० अनेन भार
ते वर्षे तु गणं न सुकृतं कृतं प्रजापीडा बहु कृता वेश्यासंगः कृतो निशं ३१ अनेन धनलोभेन ब्र
ह्महत्या सतं कृतं इयामभर्वतीघातं कपिलागोवधः कृतः ३२ तथा वनमृगानां च कृता हत्या
सहस्रशः तस्मादयं महापापी देवताद्विजनिंदकः ३३ नारद उवाच तदा यमाज्ञया दूता
नीत्वा तं पापरूपिणं सहस्रयोजनो यामेन पूतैले महारवले ३४ स्फुरद्गुक्कलकेन कुंभिपा
केन्यपातयन् प्रलयाग्नितमो वह्निः सद्यः शीततरतां गतः ३५ वैदेह तत्क्षिपतनात्सकुठार
तेपणात् यथा तदेव चित्रमभूद्राजन्परमं हतामहात्मने ३६ अनेन सुकृतं भूमौ तणाव
न कृतं क्वचित् चित्रगुप्तेन सततं धर्मराजो व्यचिंतयत् ३७ सभायामागतं व्यासं तं मह
जा विधिवन्नृप नत्वा व प्रच्छ धर्मात्मा धर्मराजो महामतिः ३८ यम उवाच अनेन पापिना
सर्वेन कृतं सुकृतं क्वचित् स्फुरद्गुक्कलफेनेकुंभीपाके महारवले ३९ अस्य क्षेपणतो वह्निः
सद्यः शीततां गतः इति संदेह तत्स्वांतः विद्यते मेन संशयः ४० व्यास उवाच सत्वा

गतिर्महाराज विरिंचिप्रापापवलययो: यथा ब्रह्मगति: प्रोक्ता: सर्वशास्त्रविशारदै: ४१ ऐवं योगग
रूपपलत्वं प्राप्नुवंति स्वयमर्थवत् येन पुण्येन शुद्धोसौ तच्छृणु त्वं महामते ४२ कस्यापि द्वतस्तो
यत्र पतितो हारकासदः तत्रैवायं सतः पापीशुद्धोभूत्तस्य भावतः ४३ गोपीचंदनलिप्तां
गो नरो नारायणो भवेत् तस्य संदर्शनात्सद्यो ब्रह्महत्या प्रमुच्यते ४४ श्रीनारद उवाच इति
श्रुत्वा धर्मराजस्तमानीय विशेषत: विमाने कामगे स्थाप्य वैकुंठं प्रहितै: परं ४५ प्रेषयामा
स सहसा गोपीचंदनकीर्तनात् एवं ते कथितं राजन् गोपीचंदनकं यश: ४६ गोपीचंदन
माहात्म्यं य: शृणोति नरोत्तम: स याति परमं धाम श्रीकृष्णस्य महात्मन: ४७ ॥ इति श्रीग
र्गाचार्य्यसंहितायां श्रीद्वारकाखंडे कपिर्दकन्याकूपगोपिभूमिमाहात्म्यं नाम पंचद
शोऽध्याय: ॥ १५ ॥ ॥ श्रीनारद उवाच सिद्धाश्रमस्य माहात्म्यं शृणु राजन् महामते य
स्य श्रवणमात्रेण सर्वपापै: प्रमुच्यते १ यत्स्पर्शनाद्द्वरे साक्षाज्ज्ञाने वियोगो भवेत्क्वचित् तं चै
सिद्धाश्रमं नाम वदंतीह पुराविद: २ दर्शनाद्यस्य सालोक्यं सामीप्यं स्पर्शनात्तथा सारूप्य
ज्ञानतो याति सायुज्यं तन्निवासत: ३ नतीर्थस्यापि माहात्म्यं श्रुत्वा चेद्दानतो तरा त

राधास्वान्तं मनस्यब्जे कृत्स्नवित्ते पविह्वला ४ श्रीसिद्धाश्रमयात्रायां सर्व्वपर्वणि माधवे राधागतं
मनस्यब्जे अन्यायकदलीवनात् ५ गोपीनां पांतप्रथमं सर्वगोपगणैः सह शतवर्षव्यतीते तु श्री
राम्नः शापकारणात् ६ श्रीराधा शिवकान्तहा छत्रचामरवीजिता आनर्तेषु महातीर्थे ययौ सि
द्धाश्रमं सती ७ तत्रैव भगवान्साक्षाद्यादवैः परिमंडितः स्त्रीणां षोडशसाहस्रैर्याज्ञार्थे गा ययौ
नृप ८ वल्लिकायेव गोपालाः कोटिशः शतयूथपाः सिद्धाश्रमे ते जग्मुः सर्वतो राधिकाज्ञया ९
पानरूपास्त यागोष्यो वेत्रहस्ता महावलाः सिद्धाश्रमे च विधिवत्स्नांनीराधां णिषेविरे १०
द्वारकावासिनां नेषां स्थितानां स्नानमिच्छतां शत्रवेत्रैस्ताडितानां विसिस्मुर्भगवत्स्त्रियः
११ केयं त्वातीतिपप्रच्छुर्यस्या वैभवमद्भुतं यद्द्वारवात्र संतीह सर्वे यादवपुंगवाः १२ अहो कस्य
श्रियाचेयं कान्नाधीकृत्रवासिनी त्वं सर्वज्ञोहि भगवन् वदनो देवकीसुतः १३ श्रीभगवानुवा
च वृषभानुसुता साक्षाद्राधेयं कीर्तिनंदिनी व्रजेश्वरी मद्दयिता गोपिकाधीश्वरी वरा १४
त्वानत्वं सिद्धाश्रमं शाम्रा व्रजाद्गोपीगणैः सह यद्द्वारवात्र संत्येते तस्या वैभवमद्भुतं १५ श्रीकृ
ष्णस्य वचः श्रुत्वा सत्यभामाप्यमानिनी शनैः प्राह सपत्नीनां रूपयौवनगर्विता १६ किंत

राधारूपवतीनाहं रूपवती किंतु वहुभिर्याचिता पूर्वं रूपौदार्यगुणैर्युता १७ मदुपकारेणा
त्सखेः शतधन्वा मृतोऽभवत् अक्रूरकृतवर्माणौ वेगेनैव पलायितौ १८ दिने दिने स्वर्णभार
रानष्टौ सा सृजति स्वतः दुर्भिक्षमार्यरिष्टानि सर्वाधिव्याधयोऽशुभा १९ न संति मायिनस्त
त्र यत्रास्तेऽभ्यर्चितो मणिः मत्पित्रा पारिवर्हेपि दत्तः सात्राजितः स्यमंतकः २० तेन जातं मदुद्दे
पि सर्ववैभवमद्भुतं प्रेम्णा परेण श्रीकृष्णो गरुडोपरिगामिनी २१ भौमासुरमहादुष्टे हृ
त्वा प्राग्ज्योतिषेश्वरं ममापि कृपया युक्तं नगराच्च समागताः २२ मान्या श्रीकृष्णपत्नी त्वं सर्व
एव न संशयः मत्सौरवाम्बुशकायच्छवेदत्तेमनेनवै २३ कुंडले देवमातुश्च दत्ते वै मार्त्तियेच्छ
या ऐरावतभयाच्चागा भौमासुरसमुद्भवः २४ मदीच्छया समानीताः श्रीकृष्णेन महात्म
ना मत्कारणान्महावैरं शक्रोपि कृतवान्हरिः २५ मद्द्वारे वर्तते नित्यं स्वर्द्रुः पारिजातकः
पातिव्रतेन मया श्रीकृष्णोपि वशीकृतः २६ सर्वोपस्करसंयुक्तो नारदाय समर्पितः मत्समा
नेन कस्यास्ति गौरवं वैभवं तथा २७ रूपौदार्ये न कस्यास्ति राधायाः किं तु वर्णनम् यद्रूपोप
रि वैराग्यमनेनैव षण्मुखुर्धधि २८ हे सभ्रूः रुक्मिणी सा तं कथं रूपवती नहि सौगोपकन्या

कारम्यायस्यं वैराजकन्यका: २९ धन्यामान्याश्च सर्वा वै स्वयं मानवतीवरा एवं नत्सत्यभामायां
वसंत्यां मैथिलेश्वर ३० सत्या मानवती सर्वा रुक्मिण्याद्याः स्त्रियो वरा कुलकौशलशीलाढ्य
रूपयौवनगर्विता ३१ श्रीकृष्णं मानरंगाढ्य स्वपद्म महास्त्रियः राज्ञीः कृष्णः कृतेन वसुरत्वा
त्सर्वे राधा रूपवरं स्मृतं ३२ यस्यां रक्तः सदा त्वं वै त्वयि रक्ता च या सदा तां राधां द्रष्टुमिच्छामि त्व
त्प्रियां व्रजवासिनीं ३३ त्वद्वियोगेन संखिन्नां स्वात्तं चावसमागतां ३४ श्रीनारद उवाच य
थाक्तवोक्का श्रीकृष्णः पट्टराज्ञीपरिवेष्टितः षोडशस्त्रीसहस्राढ्यो द्रष्टुं राधां जगाम ह: ३५
श्रीहेमशिखिरे रम्ये पताकाध्वजमंडिते चंद्रमंडलसोभाढ्ये वितानततिते शुभे ३६ मुक्ता
जवनिकायत्र परितस्सरणां शुभम् मालतीमकरंदाढ्यं सर्वतोगंधिसंकुलं ३७ तेनभृंगाव
लीचके कलंकोलाहलं परं तत्र राधा पट्टराज्ञी श्रीकृष्णहृतमानसः ३८ हेमाभैर्व्यजनैर्दि
व्यैर्वीज्यमाना सखीजनैः छत्रदोलद्यवसत्रव्रजाद्रिस्नामितस्ततः ३९ बालार्ककुंडलधरा
विस्फुरद्धारमनोहरा कोटिचंद्रप्रतीकाशा तन्वी कोमलविग्रहा ४० अंगुष्ठमयातितिजड
यभूमिं मनोहरां शनैः शनैः पादपद्मं धारयंत्यति कोमलं ४१ हरांतां राधिकां वीक्ष्य कृष्णप

ग॰ सं॰ द्वा॰
२६

न्मः सुरस्त्रियः ४२ मेघश्यामं महाराज तद्रूपेणाति मोहिता तत्तेजसा हततेजः स्वर्वतारा गणाः
यथा ४३ गतद्रूपाभिमाना स्ता ऊचुः सर्वाः परस्परं अहो एतादृशं रूपं त्रिलोक्यां नहि चाद्भु
ते ४४ कृतं यथा तथाहं स्म हि तीयमनोहरं एवं वरं त्यक्ता आश्रमायाः श्रीकृष्णं स्मरातुराः ४५
गोपीतां राजवत्रीणां नेत्राणि परिरेभिरे ४६ ॥ ॥ इति श्रीमद्गर्गाचार्य संहितायां श्री द्वारका
खंडे सिद्धाश्रम माहात्म्ये राधारूप दर्शनं नाम षोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीनारद उवाच श्रीकृ
ष्णमागतं वीक्ष्य पट्टराज्ञीसमन्विते तत्र राजन् जयारावं चक्रुर्गोप्योतिहर्षिताः १ सखस्तत्र श्री
हरिं राधा परिक्रम्य कृतांजलिः पद्माभाभ्यां च नेत्राभ्यां मानं दास्यामि चेति २ स्यमंत कल्प
चित्रादं चिंतामणि विचित्रटं पद्मरागलसन्मध्यं चंद्रमंडल वर्तुलं ३ कौस्तुभैः प्रलंबितस्तं
कुंभमंडलमंडितं पारिजात कल्पपुष्पाढ्यं पीयूष स्राविकुंदमनु ४ रत्नासिंहासनेनत्र स्मे
रात्प्रहसिता नना अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं तपः ५ अद्य मे सफलो धर्मो हरे त्वय्या
गते सति ६ अद्य मे सिद्धाश्रमं स्थानं सफलीभूतमद्भुतं ६ मयापि न कृता भक्तिस्तव भक्त
महार्थिनः ७ वहत्वं सदा यामेत्वयादेव कृतानुति ७ कंसोपि लोक विजयी येन भीतो

ले

राम २६

वभूवह समाश्लिष्टो मद्वचनात्केवलं त्वयाहरे ८ मत्तेऽपि मया पित्वया देववैभवं दर्शितं
व्रजे पाकृस्यमानमेगोपि कृतो देवत्वया वलात ९ मत्कारणाद्व्रजं रत्नं तु धृत्वा गोवर्द्धनं च
लात् यथेच्छा लिंगिनो रासे गोपीभिस्त्वं वशीकृतः १० इदं ते चरितं देव नरलोकविडंबनं ना
रद उवाच एवं वदति सा राधा त्वरं चेशाननात्तया ११ मारदेण हरेः पत्नी वीक्षिता गौरवं दृशे
भैष्मी जांबवती भामा मोशल्या भद्रा च लक्ष्मणा १२ कालिंदी मित्रविंदा च मिलिता सा परस्परं भ
उशस्त्रीसहस्रं च वरो हि णी ध्रुवमेव च १३ प्रेमानंदमयी देवी भ्यापरिरेभे च राधिका श्रीग
णेवाच वं देशाय थैको वहद्व्यकोरा: स्त्र्यो यथैको वदवः हपासुः श्रीकृष्णचंद्रो भगवांस्त
थैको भक्ता भगिन्यो वहवो वयं च १४ पद्मप्रभावे मधुपो यथा हि रत्नप्रभावे किमु तान्यरि
त्नित् विद्याप्रभावं च यथा हि विद्वान्काव्यप्रभावं च यथा कवींद्रः १५ यथा स देवे
ष्वजने ष्वसमस्तरस प्रभावं रसिकस्तथा हि ज्ञानाति तत्त्वेन नरेन्द्रवर्यः कृष्णप्रभावं ध्रुवि
कृष्णभक्तः १७ नारद उवाच राधा वाक्यं तदा श्रुत्वा तु रुक्मिणी भीष्मनंदिनी सपत्नी राम
सहिता प्राह राधां कमललोचनां १८ धन्यासि राधे वरभानुपुत्रिः त्वाद्रतिभावेन

वशीकृतोयं वंशस्वनं यस्य कथं त्रिलोकीमल्लवगात्रींवरतीत्वरीयां १८ कृतेयथा तेह
रिभावलक्षणं तथाविहि हंसनारिविचित्रमेवहि गच्छ चास्मिच्छिबिराणि यत्र त्वां नेतुमभ्यागत
वत्स्यारता १९ नारद उवाच एवमुक्त्वा भीष्मकन्या राधां कीर्तिसुतां तदा समानीय स्व
शिबिरे सादरेण महात्मना २० शिबिरे सर्वतोभद्रे पद्मकिंजल्कवासिते हैमे शिरोपम्
डलेपर्यंके सोपबर्हणे २१ स्वं निवासयामास वासस्त्रग्मंडनादिभिः संपूज्य विधिव
द्राजो सपत्नीसहिता सती २२ गोपीनां शतयूथं च संपूज्य च पृथक् पृथक् वातातपो
वद्भविधां कृत्वा रुक्मप्रियास्ततः २३ त्वापयित्वा यतो जगतः सर्वे वै शिबिरे तदा कृष्ण
पार्श्वगता भैष्मी रहः पूजार्थमुपस्थितं २४ कथं न शेषभोक्ता मे भविता हि स्वभुवा च रु
क्मिणी वचनं श्रुत्वा भगवान्वृजिनार्दनः २५ तस्मीभृत्वा जनेराजन्प्राहस्मप्रहसिताननः २६
श्रीभगवानुवाच प्रत्यक्षं मम श्रवणो रास्त्वा सेन व्रजेश्वरी अर्चिताहि त्वयाशुभ्र प्रशान्ता
साभवत्पुरं २७ सा च नित्यं हि पिबति शय्यायां पयः शुभ्रं पयपाने हनन कृतं मयवसधता
याकिल २८ तेन निद्रावयवयोर्न जाता सा महामते तस्मात्त्वमपि पुत्र त्वपाने न जा

तोभीष्मकन्यके २८ नारदउवाच इतिकृष्णवाक्यंतत्रभैष्मीसपत्नीभिःसपत्नीभिःसमन्विता नी
त्वाङ्गंधंतत्समीपंप्रययौपरमादरात् २९ ऊर्ध्वंमंडुर्ध्वसिताद्युकंकचोलेहैमभाजनेकृतं श्रीपादपद्मय
रंभीत्याराधांभीष्मकनंदिनी ३० एवमभ्यर्च्यविधिवद्दत्वातांबूलवीटिकां सत्यभामादिभिः
सत्वसपत्नीभिःसमन्विता ३१ आरात्कृष्णसामीप्यंवरंतीस्वकृतंशुभा भेजेश्रीराधिका
णीसानाताश्रीकृष्णपदपंकजं ३२ मलालयंतीसततंकोमलैःकरपल्लवैः कृष्णपादतलोसौ
च्छालान्वीत्यसाविस्मिताभवत् ३३ उवाचकाकथंजाताश्चपादतलेप्रभो ब्रूहीवम्भूता
भगवन्नवेद्यत्रब्रह्मिकारणं ३४ षोडशस्त्रीसहस्राणांपश्यतीनोहरिःस्वयं राधाभक्तिश
काश्चार्यंप्रहसन्प्राहरुक्मिणी ३५ श्रीभगवानुवाच श्रीराधिकायाहृदयारविंदेपादार
विंदंहिविराजतेमे अहर्निशंप्रश्रयपाशबद्धंलवंलवालवाईनचलत्यतीव ३६ अद्यो
ष्णदुग्धप्रतिपाततोव्रजात्छालकामेनममोच्छलंति मंदंपयस्तवनहिदत्तमस्योदाभि
कृष्णतपयःप्रदत्तं ३७ नारदउवाच श्रीकृष्णस्यवचःश्रुत्वारुक्मिण्याद्याःस्त्रियोवराः ये
त्यमाणाविस्मितात्वायविस्मितास्तुसर्वतोनृप ३८ श्रीराधायाःपराप्रीतिमाधवेमधुस्

रेने तत्समानार्थं वै केषामद्वितीया महीतले ४ इतिश्रीमद्गर्गाचार्य्यसंहितायांश्रीद्वारि
काखंडे सिद्धाश्रमे श्रीराधाकृष्णसमागमो राधाप्रकारोनाम सप्तदशोध्यायः ॥१७॥
नारदउवाच श्रीराधायावरांगीतिं ज्ञात्वा गोपीगणस्य च ऊचुः हरिं राजन्नुद्धवः स्तद्द्रष्यामे
रणोत्सुका १ पट्टराज्ञ्य ऊचुः धन्या गोप्यस्त्वतेभक्ताः प्रेमलक्षणसंयुताः याः श्रीमद्रास
रंगे वै ... तासां किं वर्ण्यते तपः २ वृंदावने कृतो रासो विधिना येन माधव तं विधिं द्रष्टुमि
च्छामो यदि त्वं मन्यसे प्रभो ३ त्वं चात्रैव तथा गोप्यः सर्वा वै हाजिनार्दनः वयं चात्रैव दे
वेश रासयोग्यं भवेदिह ४ श्रुत्वोक्तं च जगन्नाथ अस्माकं त्वमचोरथं कृतो मनोरथोन्योपि
रासक्रीडां विनाहरे ५ इति तासां वचः श्रुत्वा भगवान्प्रहसन्निव प्राह ताः प्रेमसंयुक्ता गो
भिः संमोहयन्निव ६ श्रीकृष्ण उवाच रामेश्वर्याः कृराधायाः मनश्चेद्वै त्वमंगना
तरारासो भवेदत्र भवतीभिस्त्व एष्टुतां ७ इति श्रुत्वा वचस्तस्य रुक्मिण्याद्यास्तु पत्न्यो व्रजा
राधामेत्य वरं प्रेम्णा प्राहुः प्रहसिताननाः ८ राज्ञ्यउवाच रंभोरु चंद्रवदने व्रजसुंदरीश्वरा
प्रेश्वरीप्रियतमेश्वरि शीलरूपे राधे यशःकीर्तिकुमारि कीर्तिकरे शुभांगे त्वां प्रत्यागतव.

तीशाकलावयंसम ९ रासेश्वरोपिकिलचात्ररसप्रदायीरासेश्वरीत्वमपिगोपवरांगनाश्च ए
वंवयंस्मरतिसर्वविधौरसार्थरासेकृतप्रियतमेवतयाप्रियेन: १० श्रीराधोवाच रासेश्व
रपरमस्यशांतांकृपालोरंतमनोयरिभवेत्ततदाचरासः शुश्रूषयापरमयापरयाचभक्त्यासंस्तुत्य
तंकिलवशीकृतनशियास्त्वा: ११ नारदउवाच राधायावचनंश्रुत्वाश्रीकृष्णोभक्तयथाव
दन् तथास्तुचोक्त्वाराधायस्तत्वाभून्मुदामना १२ माधवशुक्लेमायांतुपौर्णमासिद्धाश्रमेत
मे प्रदोषकालेवंद्राभेरासारंभोवभूवह १३ रासेश्वरश्वरासार्थेरासेश्वर्य्यासमन्वितः रा
जरासेरसिकोयथारत्यारतीश्वरः १४ यावतीगोपिकाः सर्वाः यावतीराजकन्यकाः ताव
द्रूपधरोरेजेएककृष्णोद्वयोर्द्वयो: १५ तालवेणुमृदंगानांकलकंठैः सखीजनैः वलनूपुर
शब्दानांमिश्रशब्दोमहानभूत् १६ कोटिकंदर्पलावण्यः स्वर्णकुंडलमंडितः पीतांबर
धरोराजन्किरीटकटकांगदः १७ रासेश्वर्य्यासमंगायन्रासेरासेश्वरः स्वयम् श्रीगणेसहि
तोराजन्चंद्रताराग्णैर्यथा १८ एवंसर्वानिशाराजन्कृष्णचंद्रासमंडले व्यतीताभूत्
न्महाराजमहानंदमयीशुभा १९ श्रीरासमंडलेकृष्णारुक्मिण्याद्याःस्त्रियोवरा

जगुस्ताश्चरमानंदंसर्वाः पूर्णमनोरथाः २० परिपूर्णमिमंश्रुत्वातच्छ्रीकृष्णमुखोत्थरैनमं
रासंतत्रुक्मिणीमुख्याः प्राहुः प्रेमपरायणाः २१ राज्ञ्य ऊचुः दृष्टास्त्वद्रूपमाधुर्यंरासमं
डलमनोहरं गतंमनोनःस्थानंदंब्रह्मानंदंयथामुनिः २२ एतादृशोपिरासोन्यो नभूतो नभ
विष्यति शतशश्चसहस्रगोपीनांमत्रमाधववर्त्तते २३ पत्न्यः षोडशसाहस्रंसखीभिः सहि
तावयं सखीकोटियुताश्चात्रप्रपन्नाः स्महरिप्रियः २४ हे दावनेपिनेतारद्भूतो वा माध
वेश्वरः नारदउवाच एवंकृताभिमानानां राज्ञीनांप्रहसन्हरिः २५ प्राहेदंमधुनाराधा
भवतीभिः परस्परं सत्यभामादिकाः सर्वाः राधिकांपप्रछुन्वरीं २६ किंचिद्धसंतिमनसि
प्राहराधापरंवच २७ श्रीराधोवाच ननरासः परंचात्रबहुस्त्रीगणसंकुलः पूर्वंरासस्समा
नस्यायद्वृंदावनेभवत् २८ कुचात्रवृंदारण्येपिदिव्यद्रुमलताकुले प्रेमभाराननतं
मधुमत्तमधुव्रतं २९ अग्रवदावहन्तीयायथोस्मिकस्तूरिताशुभा देशापर्यास
माकीर्णा कुचात्रयमुनानदी ३० माधवीकुंजलताकावव्रभारनतापराः कूपापिताः राम २९
प्रेमपराः गायंते मधुरस्वनं ३१ लोलालिपुंजाः कुंजाः कविकुंजादिव्यमंदिराः कु

वायुःशीतलोमंदोवातिपद्मरजोहरन् ३२ शृंगैर्मनोहरैस्तस्यगिरिर्गोवर्द्धनाचलः सर्वत्र
फलपुष्पाढ्योदरीभिःकंदरीवृतः ३३ कालिंदीपुलिनेरम्येवायुनाचितसैकते वंशीवट
धरोमल्लःपरिबर्हविराजितः ३४ क्वचाव्रकुसुमशृंगारोवनमालाविभूषितः श्यामामाना
मल्लकानांचचक्राणांगंधधारिणां ३५ वलितंहलितंह्यावकुंडलाभ्यांपरस्परं श्रीमले दर्शनेचैव
कुसुमवृंदस्यगोंजत्यलमनोहरे ३६ यत्रावलिगंधलोभाद्भ्रमद्भृंगावलीयते कचेमणाश्च
मोनेहर्षणेतथा ३७ कामेषुनिम्नकोणेषुनेत्रैकायांगरारमः आकर्षणंकरहस्ताभ्यांह
स्ताद्धस्तविसर्जनं ३८ विलीनत्वंनिकुंजेषुसन्मुखेनतदर्शनं ग्रहणंकाञ्चीराणांहाराणां
वेणवेत्रयोः ३९ कुंभेमणगावबाहुभ्यांकर्षणंचपरस्परं पुनःपुनस्तत्ग्रहणंभुजवंद
नचविंते ४० यत्रयत्रचयालीलातत्रतत्रैवशोभते यत्रहेदावनेनास्तितत्रैमेनमनःस्पदं ४१
नारदउवाच राधावाक्यंततःश्रुत्वासर्वाःपद्ममहास्त्रियः जग्मुर्मानंस्वरासस्य विस्मिताह
र्षिताश्चताः एवंसिद्धाश्रमेरासंकृत्वाश्रीराधिकेश्वरः नीत्वागोपीगणान्सर्वान् राधया
सहितोहरिः सभाय्यांभगवान्सालाद्वारकांशविवेशह कारयामाससाराधायैमंदिराणिप

तानि च ४३ निवासयित्वा सद्भुवं सर्वान्सात्वतजौकसः इत्थं सिद्धाश्रमकथा मया ते कथि-
तानघ ४४ सर्वपापहरा पुण्या सर्वेषां चैव मोक्षदा ४५ ॥ ॥ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहिता-
यां श्रीद्वारिकाखंडे सिद्धाश्रममाहात्म्ये रासोत्सवो नामाष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥
नारद उवाच द्वारावतीमंडलं तु शतयोजनविस्तृतं तस्य प्रदक्षिणा सर्वा योजनानां चतुःशतं १
तन्मध्ये कृष्णचरितं दुर्गं द्वादशयोजनं द्वितीयं च बहिर्दुर्गं नवतीवनडन्तरैः २ कोशैः संवेष्टितं
राजन्सप्तप्राकारसंयुतं तेषामंतरदुर्गोपि श्रीकृष्णस्य महात्मनः ३ मंदिराणि विचित्राणि न-
वलक्षाणि संति हि तत्र राधामंदिरस्य द्वारे लीलासरोवरः ४ सर्वतीर्थोत्तमं राजन्गोलोका-
त्समागतं यस्मिन्स्नात्वा नरः पापी व्रतीभूत्वा समाहितः ५ अष्टम्यां हेमदानं च दत्वा न-
त्वा विधानतः कोटिजन्मकृतैः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ६ प्राणांते तत्र रंतेहं गोलोकाच्च
महारथः सहस्रादित्यसंकाशा आगच्छति न संशयः ७ दशकंदर्पलावण्यो रत्नकुंडलमं-
डितः स्रग्वी पीतांबरः श्यामो सरस्वार्कस्फुरद्द्युतिः ८ सहपार्षदैर्दैत्यश्चामरांदोलराजि-
तः जयध्वनिसमायुक्तो वेणुदुंदुभिनादितः ९ भक्तो वै रथमास्थाय गोलोकं याति संशयः राम ३०

अथतीर्थानिचान्यानिश्रृणुराजन्महामते १० शतोत्तराणितस्यैवसहस्राणिचषोडश: अष्ट
भि:सहितान्येवपत्नीनांभवनानिच ११ तानिप्रदक्षिणीकृत्यनत्वानत्वापृथक्पृथक् ज्ञानती
र्थसमाख्यमस्त्यश्वत्थ:पारिजातके १२ तस्यज्ञानंचवैराग्यंभक्तिर्भवतितत्क्षणं श्रीकृष्णोहरयेतस्य
वशंहृष्टमना:सदा १३ सिद्धि:सिद्धय:सर्वास्तंभजंतिसनिर्गत: समुक्त:सकृतार्थ:स्यात्पश्यपश्ये
द्धरिमंदिरं १४ तत्समीपेस्थवोनास्तितीर्थंचतत्समंनहि पंचयोजनविस्तीर्णाद्भगवन्मंदिरात्तत:
१५ धनु:शतेकृष्णकुंड:कृष्णतेज:समुद्भव: यत्स्नाताऊर्ध्वताम्भुक्त:याताजावनतीसता १६ त
स्यदर्शनमात्रेणसर्वपापै:प्रमुच्यते तस्माद्दशदशपदेपूर्वस्यांदिशिमैथिल १७ सर्वतीर्थोत्त
मंप्राणंवलभद्राख्योमहान् पृथ्वीप्रदक्षिणाकृतावलदेवोमहाबल: १८ पद्मेयत्रविनिर्माण
रेवस्याविराजते तत्रस्नात्वानर:सद्योमुच्यतेसर्वपातकात् १९ पृथ्वीप्रदक्षिणायाश्चफ
लंतस्यनदुर्लभं भगवन्मंदिराद्राजन्सहस्रंधनुषस्तत: २० दक्षिणस्यांमहातीर्थंगणनाथस्य
वर्तते अनिर्विघ्नगतेराजन्नश्वमेधस्यतेनतत्त्वा २१ गणेशपाराजनंयत्रकारयामासरुक्मिणी
पत्राणांतहेमदानेयोददातिनृपेश्वर २२ पुत्रप्राप्तिर्भवेत्तस्यवरालस्यविनश्यते भग

वन्मंदिराद्राजन्दिग्विभागेसुपश्चिमे यत्रऋषिर्विख्यातेवाले दानतीर्थंपरंशुभं २४ यत्रश्रीकृष्ण
चंद्रस्तुनित्यंदानंकरोतियः तत्रस्नात्वानरोराजन्दिपलंकांचनंतथा २५ चतुर्गुणंतरजतंपट्टं
वस्त्रंशतंतथा तथासहस्रमौल्यानिनवरत्नानियानिच २६ योददातिनरःश्रेष्ठःतस्यपुण्यफ
लंस्मृतं अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच २७ दानतीर्थस्यअल्पस्यकलांनार्हंति
षोडशी बद्रिकाश्रमयात्रायांयत्फलंलभतेनरः २८ तस्माच्छतगुणंप्रोक्तंदानतीर्थेपरात्मनः
सैंधवारण्ययात्रायांमेषस्थेचरविकरे २९ उत्पलावर्तयात्रायांहरिस्थेभास्करेसति स्ना
नेदानेलक्षगुणंभवतीहनसंशयः ३० तस्मात्कोटिगुणंपुण्यंदानतीर्थेविदेहराट् मास
मेकंचयःस्नानंदानतीर्थेकरोतिहि ३१ तस्यपुण्यंचयत्पुण्यंचित्रगुप्तोनवेत्तितत् तस्यतीर्थ
स्यमाहात्म्यंवक्तुंनालंचतुर्मुखः ३२ सर्वेषांचैवदानानामन्नदानंपरंस्मृतं अन्नदानात्परं
स्वर्णगजदानात्तथैवच ३३ स्वर्णदानात्परंराजन्भूमिदानंविशिष्यते भूमिदानाद्व
दानेद्रव्यदानंप्रकथ्यते ३४ अन्नदानात्समंदानंनभूतोनभविष्यति देवर्षिपितृभूतानां
तृप्तिरन्नेनजायते ३५ दानतीर्थेअन्नदानंयःकरोतिमहामनाः ऋणत्रयंविमुच्याथ राम

११

यातिविष्णोः परं पदं ३६ इत्येवमात्रके पत्ने सञ्जोनुर्दसायोत्रिके प्रियायादशपलेतश्चतुषा नर
रेश्वरः ३७ चक्रभृज्जाद्विष्णुरूपानानागारिकृतकेतनाः श्यामिलाः पीतवस्त्राश्च प्रयांति हरिमंदिरे ३८
भगवन्मंदिराज्जाजन्त्र्यनरसंदारिपिकृते कोशाद्वैनपशाङ्गलमायातीर्थे मनोहरं ३९ विराज
तेयत्र नित्यं दुर्गा दुर्गतिहारिणी सिंहारूढा भद्रकाली चंडमुंडविनाशिनी ४० स्यमंतकसमाह
र्त्तेन सत्राजिल्लिंगते प्रसेनदेवकीदेवीसृजयामासस्तफलैः ४१ तराजगामप्रियया समं श्रीभ
गवान्हरिः तत्रक्षानमसिद्धेस्मान्मायातीर्थे फलप्रदे ४२ मायातीर्थे च यः स्नात्वा मायासंहृज्ञ
मानवः सर्वान्मनोरथान्प्राप्य प्रयात्यात्मसंश्रयः ४३ ॥ ॥ इति श्रीमद्दुर्गाचार्यसंहितायांश्री
द्वारिकाखंडे सत्तीर्थदानस्नानमायातीर्थमाहात्म्यं प्रथमदुर्गालीलासरोवरहरिमंदिरज्ञानवी
र्थकुल्लमकुंडवलभद्रशरोगलेशतीर्थमाहात्म्यनामैकोनविंशोध्यायः ॥१९॥ ॥ नारद उ
वाच द्वितीयस्यापि दुर्गस्य पूर्वद्वारे विदेहराट् गद्दंतीर्थं महापुण्यं कामदं सिद्धिदायकं १ तत्र
स्नात्वा नरो राजन् इंद्रलोकं प्रयाति हि गंगदेवचंद्रसाहस्रं वैभवं प्राप्यते नरः २ तथा वै दक्षिणे
द्वारे सूर्यकुंडो विधीयते तत्र सत्राजिते नापि पूजितो भक्त्या स्यमंतकः ३ तत्र स्नात्वा प्रजप्राप्तग

योरहातिनरेपश्वर सूर्यप्रभाविमानेनसूर्यलोकंप्रयातिहि ४ तथावैपश्चिमेद्वारेचक्रतीर्थंविशिष्य
ते तत्रस्नात्वानरोराजन्सुवर्णपात्रेचपायसं ५ योरहातिमहाभक्त्याहितत्सपुण्यफलंशृणु ब्रह्म
हापितृहागोघ्नोमातृहाचार्यहाठवान् ६ इंद्रलोकंपरंश्रुत्वाविभ्रद्रूपमयंवपुः चंद्राभेनविमा
नेनयातिब्रह्मपदंसच ७ तथावैउत्तरेद्वारेक्षेत्रसान्नैललोहितं यत्रस्नात्वामहादेवोराजतेनील
लोहितः ८ देवताऋषयःसर्वेतथासप्तर्षयःपरे वसंतियत्रवैदेहतथासर्वेमरुद्गणाः ९ नी
ललोहितलिंगस्ययत्रसंपूज्यन्ततः ऐश्वर्यंमहल्लेलेभेइंद्रावणोलोकरावणः १० कैलाशसा
पियात्रायांतत्फलंलभतेनृप तस्मात्कृतगुणंपुण्यंनीललोहितदर्शनात् ११ नीललोहितकुं
डेवस्नात्वातोयस्त्रिदिनंनरः सजातिशिवलोकाख्यंपापाद्भुत्तत्पुत्रता।पिहि १२ सप्तसाद्रिकेनामती
र्थंयत्रविराजते यत्रस्नात्वानरःपापीपापसंघैःप्रमुच्यते १३ सप्तानांचसमुद्राणांस्नानपुण्यं
लभेन्वरं विल्वार्दिरिंत्योगिरिशंइंद्रवायुयमोरविः १४ पर्जन्योधनदःसोमःक्षितिरग्निरयांप
तिः तत्राप्येवंस्थितात्वेतेतिष्ठंतिमन्त्रजेश्वराः १५ सप्तकोटिनितीर्थानिब्रह्मांडेयानिकानि
च सर्वाणितत्रतिष्ठंतिसप्तसागरकेनृप १६ तत्रस्नात्वानरःपश्चात्कृत्वासर्वपरिक्रमां

प्राप्नोति द्वारकायात्रायाः सफलं फलं १७ सप्तसामुद्रिकस्नानेन यात्राफलदा स्मृता
सप्तसामुद्रिके तीर्थे विलक्षणं विदुः सुराः १८ ॥ ॥ इति श्रीमद्भार्गवसंहितायां श्रीद्वा
रिकाखण्डे द्वितीयदुर्गे रंद्र तीर्थ सूर्य कुंड ब्रह्मतीर्थ नीललोहित सप्तसमुद्रक माहा
त्म्यं नाम विंशोध्यायः ॥ २० ॥ ॥ नारद उवाच तृतीयस्यापि दुर्गस्य पूर्वद्वारे महाबलः रक्ष
त्यहर्निशं राजन् हनुमानंजनीसुतः १ तं वै दृष्ट्वा भगवद्भक्तं हनुमंतं महाबलं जायते भगवद्भक्तः
हनुमानिव मानवः २ तथा वै दक्षिणे द्वारे चक्रनाम सुदर्शनं रक्षत्यहर्निशं राजन् श्रीकृष्ण
गतमानसं ३ तस्य दर्शनमात्रेण संभवेद्भक्तिसंयुतः तं वै दृष्ट्वा भगवद्भक्तं जांबवंतं महाबलं ४
चिरंजीवी हरेर्भक्तो भवतीह च मानवः तथा वै चोत्तरे द्वारे विकंपनो नाम महाबलः ५ रक्ष
त्यहर्निशं राजन् श्रीकृष्णहृदयो महान् तस्य दर्शनमात्रेण नरो याति कृतार्थतां ६
शृणु राजन् बहिर्दुर्गात्तीर्थं पिंडारकं [illegible] तं पिंडारकस्य माहात्म्यं शृणुत्वा राजस
त्तम यस्य स्मरणमात्रेण महापापात्प्रमुच्यते ७ अर्थसिद्धो रिवद्वारे रैवताद्रिसमुद्रयोः
८ मध्ये पिंडारकं क्षेत्रं तीर्थानां तीर्थमुत्तमं कृतराजराजस्य यदुराजो महाबलः ९

चकारयत्रवैरैदपरिमर्णनमाज्ञया सर्वाविश्वतीर्थानिसमाहृता निसर्वतः १० निवासं
चक्रिरेराजन्नुग्रसेनकृतन्नमे तेनपिंडारकंनामसर्वतीर्थस्यपिंडितः ११ तत्रस्नात्वा
नरःसद्योराजसूयफलंलभेत् यत्रैवविदिनेस्नात्वाव्रतीभूत्वासमाहितः १२ ब्राह्मणे
भ्यःस्वर्णदानंदत्वायःप्रणतोभवेत् इहैवनरदेवःस्यात्समरात्मनमंसमयः १३ नित्यंश्रृणोति
सततंवंदिवाग्भिर्यथाःस्वयं सुवर्णरत्नवस्त्राद्यैःसुवंदवरनैःपरैः १४ स्त्रीसंघैःसेवितोनित्यं
हृष्टपुष्टसेमहाबलः अहोरात्रंप्रताडंतेद्वारिडुंडुभयोघनाः १५ करींद्राणांचवाजीकौरेरपर
थैःसमन्वितं विराजतेराजसंघैश्चेत्तस्याप्रांगणाजिरं १६ रत्नप्रासादनिवयंध्वजमंडमंडि
तं मत्तकुंजरकर्णाभ्यांताडितांभृंगमंडली १७ अलंकरोमितद्वारंमंडितंमंडलेश्वरैः
पिंडारकस्नानमृतेकथंराज्यंभवेदिह १८ अन्तेमोक्षंकथंजातीनराणांपश्चतोपिविहिताःपि
डारकस्नानमृतेनधर्मपिंडारकस्नानमृतेनकर्मः पिंडारकस्नानमृतेनधर्मःपिंडारकस्नानमृ
तेनसर्म २१ पिंडारकस्नानमृतेवियोगीपिंडारकस्नानकरःसुयोगी पिंडारकरःसुभोगी
पिंडारकस्नानकरोनरोगी २२ द्वारावतीमाधवमासमध्येप्रदातिणीकृत्यनमस्करोति राम ३३

सर्वा रहा स्तुत्र वसिद्धयोपि वैदेह तत्वाणि तलेभवंति २३ तीर्थास्नातोधशयनः शुचिष्मोनी व
तीवायवभोजनेन आरभ्य चैत्रींकिलपोर्णमासीयोमाधवीमेत्यकरोतियात्रां २४ नस्रएव
संख्यागारितं नश्यकस्यत्तम्सुखोवेदमयोविधाता यामेद्रुधारांगणयेत्कदाचित्कालेनपु
ण्यानिचकृस्मपूर्याः २५ नथातिथीनां हरिवासरं चयथाद्विशेषां फणिनाफणीन्द्रः य
थागतन्माद्विविपत्तिर्णोचयथाउताणेभद्रिभारतस्य २६ यथाहिदेवेषुचदेवदेवः श्रीवा
सुदेवोयदुदेववदेवः तथाश्रीरुद्रसमस्तमध्येहारावतीपुण्यवतीप्रशस्ताः अहोनिधन्यायदु
मंडलीभिर्विराजतेभूमितलेमनोहरा वैकुंठलीलाधिकृताकुशस्थलीयथातडिद्भिर्जल
दावलिर्दिवि २७ यत्रैवशाखानुकृष्णः परेश्वरो भूत्वा चतुर्व्यूहमालंविराजते यत्प्रसूयशोना
यदहोत्सवैसतांकृस्मायतस्मैहरयेनमोनमः २८ यदास्वलोकंभगवान्गमिष्यतिसंज्ञावाय
घ्यत्ययतां तदार्णवः वैदेहरिवंहरिमंदिरंविनातांस्मिन्विवासंभगवान्करिष्यति ३० स्मर
णातितमैवकृलोजनाधनिंकृस्माक्कामितंयसततंरविंदिने भवेदविद्योयादिवाक्षविद्यो

येत्राह्मणोवैशतमामकीर्तनः २१ मत्वाथविप्रो ह्यथितंत्वगायं गत्वा गृहीत्वाप्रतिमां परस्य
कृत्वाप्रतिष्ठां चविधाय शौरिं जंकरिष्यति स्थापनमर्क एव २२ श्रीद्वारिकानाथमितिस्वरूपं
पश्यंतिये भक्तजनाः कलौयुगे गच्छंतिते विष्णुपदं न्वदे वयोगीश्वराणामपि दुर्लभं यत् २३
इदंमयातेकथितं नरेंद्र वैभवमहात्म्यमेतत्कलिकल्मषघ्नं शृण्वंतिये श्रावयंतेच भक्त्या श्री
द्वारिकावासफलं लभंते २४ श्रीद्वारिकायान्नृपखंड मेतन्मयातवाग्रेकथितं सुपुण्यं
कीर्तिंकुलेभक्तिमतीवमुक्तिं ददाति राज्यं वसुदेवशृण्वतां २५ ॥ ॥इतिश्रीमद्गर्गाचा
र्यसंहितायां श्रीद्वारिकाखंडे त्वतीयकुर्गोपिपिंडारकमाहात्म्यं नामैकविंशोध्यायः ॥२१॥
श्रीद्वारिकाखंडः समाप्तः शुभं भूयात्

५८:
६